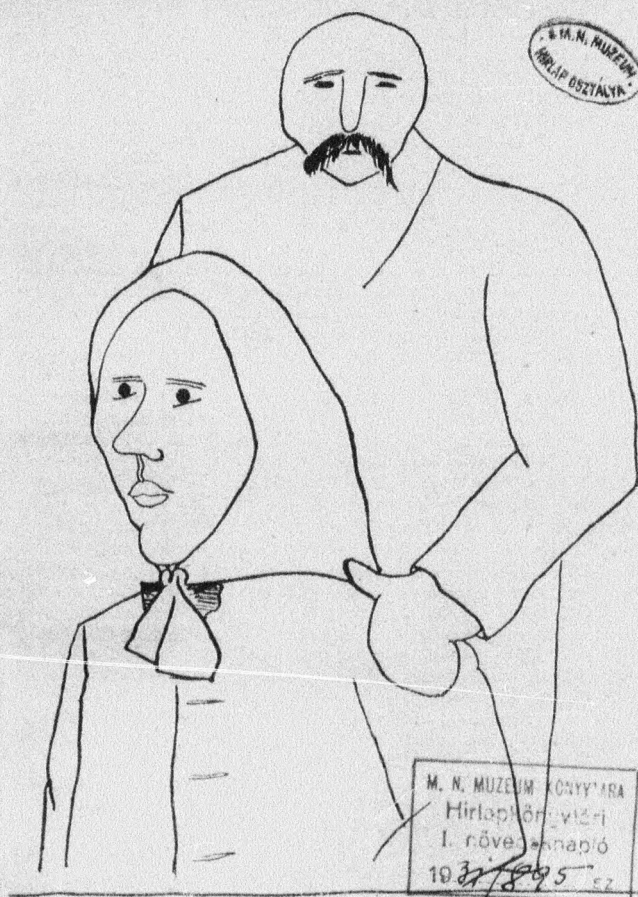

munka

szocialista társadalmi és művészeti beszámoló
szerkeszti: kassák lajos budapest lehel-utca 6

1931 március 17 szám III évfolyam

MINDNYÁJUNKAT ÉRHET BALESET.

1. A «Reggel» tudósítója jelenti Párizsból, hogy Rothschild James báróné a Place de la Concordeon elvesztette briliánsal kirakott platina harisnyakötőjét, melynek értéke 400.000 frank.

2. A «Pesti Napló» közli, hogy Ellen Wilkinson angol munkáspárti képviselő az U. S. A.-ban folytatott tanulmányútja után Montrealba érkezett és tapasztalatairól előadást tartott a női klubban. Az Egyesült Államok szociális viszonyait ismertette és egyebek közt arról is beszélt, hogy az E. A.-ban a munkások kenyérért kénytelenek sorban állni s naponként öt személy hal éhen.

GYÁSZ ÉS RENDETLENSÉG.

1. A «Reggeli Ujság» csevegője közli, hogy B. G. (a Nemzeti Színház művésznője) nagyon szomorú. Valakije meghalt. A kutyája. Az neki valaki volt. Két éve, hogy mindenüvé elkísérte őt Vally, a kedves skót terrier, a téglapofájú okos kis kutya. Nincs is egy lete, hogy kisenvedett urnője karjaiban. És azóta nem lehet B. G.-vel birni.

2. A «Paris Soir» közli Champetier de Ribes nyugalmazott francia miniszter cikkét azokról a «dolgozókról», amiket szolgálati útja alkalmából Verdun körül látott. 12 évvel a világháború után egy gödörben 9800 katona temetetlen holttestét találta. 50.000-re becsüli azoknak a hulláknak a számát, amelyek közvetlenül a föld felszínén alatt fekszenek, kitéve annak, hogy a földmunkák, az időjárás, vagy az állatok napvilágra hozzák őket. A mezőkön gyakran találhatók olyan bakancsok, amikben még benne van a teljesen elszáradt lábszár.

A SZOLIDARITÁS MINTAKÉPEL

1. Londonból jelentik, hogy az egyik newyorki szalodában Al Capone béketárgyalásra hívta össze a szövetséges és ellenséges rabló- és csempészbandák vezéreit. Az értekezleten Jack Diamond is képviseltette magát. Al Capone utalt a világgazdasági válságra, amely megnehezíti a bandák üzletét. — Nem vagyunk éppen jóbarátok, — mondotta, — de valamit mégis csak tennünk kell a rettenetes pangás ellen. — A jelenlévők egyhangú lelkesedéssel megígérték, hogy véget vetnek a bandák közötti veszekedéseknek.

2. A «Magyar Hírlap» az optimista szilveszteri hangulatról irt beszámolóját ezzel a néhány lendületes sorral fejezi be: Végül betértünk a New Yorkba, ahol az idén talán még monumentálisabb a tradicionális newyorki szilveszter, mint az előbbi években. A pompásan feldíszített hatalmas kávéházban, táncosok és énekesek egész során kívül még nagy munkáskórus is mulattatta a közönséget...

VILÁGPOLITIKA

VÁLSÁG.

A világgazdasági krízis gyors terjedése olyan politikai légkört teremt, melyben a kapitalizmus összes ellentmondásai, megoldatlan problémái felszínre kerülnek. A világ-helyzet zavaros képet ad; anélkül, hogy az imperializmus és a gyarmatosító düh csak egyetlen fontos kérdése is megoldást nyerhetne.

Amerika példátlanul kedvező konjunktúrája — maga is oly jelenség, amelynek problematikus volta ugyan-csak a krízisben nyilvánult meg — éveken át tudta fenntartani Európa egyensúlyi helyzetét, annyira, hogy az egész polgári világot eltöltötte az a biztos érzés, hogy a forradalom nem kísért többé s a világ, — az ő világuk — rendíthetetlen.

Azonban a konjunktúra Amerikában, a meseországban is krízissé változott és az az ország, mely oly soká az örök „prosperity” álmát álmodta, most épp oly fájdalmasan érzi a világgazdasági krízist, épp oly tanácstalanul áll ezzel a változással szemben, mint a már többször próbára tett Európa.

Az amerikai kapitalizmus megrázkódtatása — melyet részben a newyorki börzespekuláció összeomlása, a számtalan bankbukás és részben a 7—8 millió munkanélküli jellemez — közvetlen politikai visszhangra talált Európában legkevésbé stabilizált országában: Németországban. — A fasiszta áradat nagymértékű megnövekedése elsősorban külpolitikailag számottevő erősítője azoknak az erőknek, melyek a békeegyezmények rendszerét, tehát az államforma alapját Európában elvetik és ezzel magát a rendszert kérdésessé teszik. — Egyre-másra követik ezt a délamerikai országok egész sorának forradalmi, India függetlenségi harcának kiélezése és elmélyítése és aztán Európában az agrárállamok összes kormányformáinak, legelsősorban a spanyol diktatúra megrázkódtatása.

Igy tükröződik vissza a kapitalizmus krízise megsokszorozódva a politikai betegségekben; és a nyugtalanság régi hordozóihoz társulnak újak, oly mennyiségben, hogy ma joggal lehet világkrízisről beszélni. — Azon az ellentétben kívül, amely a kapitalista világ és a szovjet között fennáll, aktuális főelemei a brit birodalom átépítése, vagy szétesése és a fascista diktatúrák és mozgalmak harca az európai egyeduralomért.

Feltűnő az Egyesült Államok szereplésének hiánya a világ nagy színpadán. De ez a távolmaradás — mely ebben az összefüggésben relative értendő — csak látszólagos, átmeneti és egyedül arra vezethető vissza, hogy az USA-ban a politikát éppen ott vezetik, ahol a nagy üzleteket: a pénzmágnások irodáiban; és jelenleg az ország határain belüli üzlet a legfőbb gondjuk.

SZOVJET-OROSZORSZÁG.

A polgári szak- és napisajtó az ötéves tervről kivétel nélkül megállapította, hogy utópia és nem lehet soha valóság. Mert csak a kapitalista gazdaság fejlődőképes. Ma, a terv harmadik évében, éppen az ellenkezőjétől fél a burzsoázia; a szovjetgazdaság mérhetetlen és elképzelhetetlen növekedése, amely szerintük a „kényszermunka” és a „dömping” következménye, elpusztítással fenyegeti a világot. Ennek a pálfordulásnak a rugóját abban kell keresnünk, hogy annak a haszontöbbletnek a megvédelme, amit a monopólszerű, versenytárs nélkül álló világkارتel-ek élveznek, pénzbe kerülne, anélkül ha sikerül nekik a közvéleménybe belevinni, hogy az olcsóbb szovjetáru mindenkinek, tehát a munkásságnak is veszedelmet jelent, akkor egy fillér nélkül elértek céljukat, politikai védekezés formájában. Azután a szovjetet mindenért felelőssé lehet tenni, úgy a magas, mint az alacsony árakért, aszerint, hogy a munkás mint fogyasztó, vagy a munkás és paraszt mint termelő szerepel.

A valóságban az ötéves terv tényleg a megvalósulás felé halad és csodálatraméltóak azok a sikerek, amiket az uralkodó munkásosztály Oroszországban elért a gazdasági felépítés és az iparosítás terén. Az ötéves terv azonban az elért eredmények mai állapotában sem alkalmas arra,

hogy a szovjet fegyverként használja fel a kapitalista rendszer ellen gazdasági téren; csak megalapozza a szovjet óriási területének racionális-ipari gazdasági ellátását, bizonyos jólétet és kulturális haladást teremt, amelynek a hasznélvezője a dolgozó; a munkás és a paraszt; végül a szovjetet iparilag függetlenítve a többi termelő országtól, növeli a védekezés lehetőségeit.

Politikai téren természetesen nagyon érezhető és komoly fenyegetést jelent az ötéves terv a kapitalista rendszernek és a hatás valószínűleg nem marad el. De nem tehető a szovjet felelőssé a kapitalizmus belső ellentmondásaiért, a tömegre oly végzetes működéséért, sem a „kényszermunka” tudatos hazugságának, sem a „dömping” végtelen ostobaságának a hangoztatásával.

A BRIT BIRODALOM.

Életben marad-e a brit birodalom és ha igen, milyen formában? Ez a kérdés foglalkoztatja az egész világot évek óta, azóta, amióta a világgazdaság egész súlypontja Angliából Amerikába tevődött át. 1929 nyara óta, mióta az angol munkáspárt vette át a kormányhatalmat, ez a kérdés az európai munkásosztályt is érdekli. A hatalmas birodalom belső felépítésében háromféle jellegű terület különböztethető meg: az anyaország: Anglia, Skócia és Wales, a dominiumok: Kanada, Ausztrália, Délafrika és Írország, végül a gyarmatok. Az anyaország már évek hosszú sora óta állandó szerkezeti és gazdasági változásban szenved, melyet a világválság 15 hónappal ezelőtt csak kiélezett. A depresszió sajátságosan angol, belső okain kívül nagy szerepet játszik az a tény, hogy a dominiumok úgy a háború alatt, mint az után igyekeztek gazdaságilag a lehető legmesszebbmőnően függetleníteni magukat az anyaországtól, aminek következményeképpen az angol ipar és bányászat elvesztette legbiztosabb piacait. Az elszakadás azonban tisztára gazdasági jellegű, tehát erről az oldalról nem fenyegeti veszély a politikai felépítményt. Ellenben a legfontosabb és leggazdagabb koronagyarmat, India évek óta forrong, anélkül, hogy erőszakkal meg tudnák fékezni a szabadságukért egyre erőteljesebben küzdő tömegeket, — márpedig az angol gyarmati bürokrácia még a munkáskormány alatt sem fukarkodik meg tudniak fékezni a szabadságukért egyre erőteljesebben küzdő tömegeket. — Tehát minden angol kormányban a következők a főgondjai: 1. hogyan lehetne a dominiumokat és gyarmatokat az anyaország gazdasági válsága elleni harcba belevonni; 2. milyen eszközökkel lehetne az angol uralmat Indiában biztosítani. Az utóbbi hónapokban két, ezzel a kérdéssel foglalkozó ülést tartottak Londonban, a birodalmi konferenciát és az India-konferenciát, „a kerekasztal konferenciáját”. Az első, amelyen a dominiumok miniszterelnökei, a kormány és a parlamenti pártok vettek részt, az Anglia és a dominiumok közötti viszony szabályozásával foglalkozott.

A vita középpontjában a birodalmi szabadkereskedelem állt. Ez a tervezet megalkotójának elképzelése szerint annyit jelentene, hogy az egész világbirodalom többé-kevésbé egységes gazdasági terület lenne, amelynek keretén belül az egyes részek egymásnak vámentes-séget, vagy legalább is vámkedvezményt biztosítanának, míg kifelé magas védővámok támogatnák a gazdaság fejlődését és prosperitását. A tervet leginkább a dominiumok maguk ellenézték — és tegyük hozzá: joggal, — mert csak Anglia számára biztosít előnyöket, míg számukra súlyos hátrányokat rejt magában. Például Kanadát érdekli ma a szomszédos USA-hoz állítják, közelebb és piac szempontjából sokkal inkább függ New Yorktól, mint Londontól, úgyhogy ezeket az érdekeket nem teheti kockára. Ugyanígy áll a dolog a többi dominiummal is. A világkereskedelemben önálló államokként szerepelnek és az Angliával szembeni egyoldalú megkötöttség csak kárjukra volna. Másrészt a birodalmi szabadkereskedelem terve tiszta fasiszta jellegű mutat, mert a kapitalizmus ellentmondásait és nehézségeit a kapitalizmuson belül az államilag „főlkendelt” szervezéssel akarja megoldani.

A polgári ideológiának olyan nagy a rokonszenve a fasizmus iránt, hogy ezek a gondolatok még Angliában is, még pedig minden pártirányzatban, helyesléssel találkoztak. A kapitalizmus válsága önmagából termeli ki azt az ideológiát, amely arra volna hivatott, hogy a rendszer életét meghosszabbítsa más formában, más néven, *de a lényeg megtartásával*; s ez nem más, mint a termelést és fogyasztást szabályozó, de osztályok fölé rendelt állam fasiszta ideológiája. Csak Angliában — amely ugyan a politikai ökonómia bölcsője volt, melynek a munkásmozgalma azonban minden elmélettel szemben ellenségeskedéssel viseltetik —, csak itt történt meg, hogy a munkáspárt egy szárnya is (mégpedig a magát radikálisnak nevező Mosley-szárny) befolyásoltatta magát ettől a logikától és ha Angliában valaha is gyökeret verne a fasizmus — ami nem valószínű —, annak egyik alapítója, uttörője, talán vezére is Sir Oswald Mosley lenne, a MacDonald-kormány volt minisztere, az angol munkáspárt vezetőségének volt tagja.

A másik, a Round Table konferencia feladata az India-probléma megoldása lett volna. A munkáspárt és MacDonald elismerésreméltó teljesítménye volt, hogy sikerült az angol közvéleményt meggyőzni a konferencia szükségességéről, amit — a tárgyaló felek egyenjogúságát jelképezendő — kerek asztal mellett tartottak meg.

Nem sikerült azonban MacDonalddnak a nacionalistákat meggyőzni: Gandhi, a két Nehru és Patel távolmaradtak. E sorok írásakor már írásban megvan a konferencia eredménye, de Indiában még maradt minden a régiben. Kérdéses, hogy India milyen módon fogadja majd a konferencia határozatait és terveit, mit hajlandó elfogadni azokból az engedményekből, amit neki felajánlanak.¹

A brit imperializmus szempontjából súlyos vereséget jelent ez a konferencia, mert az angol kormány kényte-

¹ E cikk zárta után az angolok Gandhival megegyezésre jutottak. (Szerk.)

len elismerni az indiai önkormányzat elvét és hogy megnyugtassák India forrongó közvéleményét, az indiai kormány kénytelen volt a politikai foglyok, köztük a nacionalisták vezéreinek egy részét szabadon bocsátani. Ezek olyan engedmények, amiket egy konzervatív Baldwin—Chamberlain-kormány nagyon messzire kihatónak vélhetne. A konferencia határozata mindenestre továbbra is függővé teszi Indiát Angliától és kinevezett hivatalnokaitól, katonai, pénzügyi, külpolitikai, szóval a birodalmat érintő kérdésekben. Még a „független” indiai fejedelemségek is csak visszamaradt társadalmi rendszerükben függetlenek és szuverének. Mindezeket az „engedményeket” pedig akkor adták, amikor már India vetette fel az Angliával, illetve a birodalommal való összetartozandóság — és nem a függetlenség — kérdését.

Kérdéses, hogy az indiai nacionalista közvélemény megelégszik-e majd ezzel a tervezettel, sajnos, azonban nem kérdéses, hogy az európai szociáldemokrata közvéleményt kielégítik az olyan eredmények, amelyeket harc nélkül el lehetett érni. Az angol munkáspárt másfélévi kormányzása mindenkinek elvette az illúziót, hogy ettől a kormánytól valami újat, merészet, forradalmat lehet várni. Az ilyen illúzióktól különben már mindenkit óvtunk ezen a helyen, MacDonald második kormányalakítása alkalmával.

Kétségenkívüli, hogy — akár elfogadja, akár elutasítja Gandhi az új állapotokra vonatkozó egyezményt — a gyarmati nemzetek tovább folytatják majd nagy szabadságharcukat és India megtartja ebben vezérszerepét. Ez a harc megnehezíti az imperialista államok sorsát és ha ma főképpen Anglia van érdekelve, holnapra tisztázódhat a helyzet és az egyik fronton egyesülve láthatjuk majd az egész kapitalista világot. A munkásosztálynak ezekben az elkövetkezendő harcokban nem szabad eltérítenie magát természetes szövetségeseitől, a gyarmati népektől.

Vajda Imre

CIONIZMUS ÉS SZOCIALIZMUS II.

PALESZTINA

A Poale Cion, tehát a cionista mozgalomnak az a szárnya, amely a cionizmus formájában jelentkező faji törekvéseket megkísérléi belső, szerves kapcsolatba hozni a szocializmussal, azt hirdeti, hogy a palesztinai zsidó telepítések a szocializmus gazdasági és társadalmi megvalósulásának vonalán fekszenek, mert egyrészt magukban hordják a mai társadalmak zsidókérdésének megoldását, másrészt ezen az eredményen túlmutatva olyan intézményeket és életformákat teremtenek, melyek egy új társadalmi rend kezdetei. Szerintünk sem az egyik, sem a másik állítás nem fogadható el: a zsidókérdés a kapitalizmus keretében nem oldható meg, Palesztinában pedig egy *polgári* államrész (sőt gyarmati) alapjai rakódnak le, amelyek nemcsak hogy nem mutatnak a szocializmus irányába, hanem ellenkezőleg a világimperializmus számára teljesítenek megbecsülhetetlen szolgálatot.

I.

Palesztina a Suez csatorna területrendszeréhez tartozik, Egyiptom és Kis-Ázsia tengerparti összekötője. Területe, mely akkor is, mint a mai Magyarország negyedrése túlnyomórészt agrárjellegű s nem igen termékeny, lakossága gyér — 750.000 arab és 150.000 zsidó —, szene, vasa, petróleuma vagy más természeti kincse nincs. A vízierők kiaknázásával elektromos erőforrások létesíthetők ugyan, s ezek kedvező hatással lehetnek

iparosodására, ez azonban jórészt a jövő kérdése, egyelőre gazdaságilag nem mondható értékes területnek.

De elsődrendű kereskedelmi és politikai fontosságra tesz szert fekvése által. Sorozatunk korábbi cikkeiben ismételtelen rámutattunk arra, hogy a Suez-csatorna sok évszázados szünet után ismét a világpolitika előterébe állította a Földközi-tenger mellékét, s így Palesztinát is. Már a berlini konferencia (1878), az imperializmus első szakaszának e döntő haditanácsa kimondja, hogy a «Szentföld»-hez minden nemzetnek egyenlő jogai vannak, de különösen Anglia az, amelynek számára az új helyzet mindinkább parancsoló szükségessé tette Palesztina birtoklását. Az angol gyarmatbirodalom két nagy és mindenestre legkényesebb pillére India és Egyiptom, politikájának irányja: Afrikában a Fokföld—Kairó koncepció, Ázsiában az India felett való uralom biztosítása, e két feladat együtt: monopólium az Indiai-óceán felett. Ennek megfelelően a közelkeleti, tehát kisázsiai program első feladata India és Egyiptom egybekapcsolása, azaz a tengeri egység mellett egy szárazföldi egység megteremtése.

E tervében nagy akadálya volt Törökország. Palesztina (egész a világháború végéig) a török birodalomhoz tartozott, mint Szíria része. A haldokló török feudalizmus egyre fokozódó idegességgel látta az angol veszély folytonos növekedését és a szintén India felé törő német imperializmus (Berlin—Bagdad terv) barátságában keresett oltalmat és új életerőt; a

német tőke e kisázsiai előretörése persze meg inkább életkérdéssé tette az angol kapitalizmus számára e földrész megszerzését.

E politikai küzdelmek során az angol tőke figyelme mindinkább a zsidókérdés felé fordul, mert kezdettől fogva felismeri a keleti zsidóság Palesztina-vágyának nagy jelentőségét a maga céljai szempontjából, (jellemző, hogy p. o. a fiatal Kitchener, a későbbi «nemzeti hős» egy «Palesztinai Gyarmatosító Társaság» alapítását tervezi) és a cionizmust első perctől nagy politikai kérdés gyanánt kezeli. Viszont Herzl és az egész fiatal cionista mozgalom csak egy irányt lát lehetségesnek: a zsidó állam csak angol támogatással és angol védelem alatt alakulhat meg.

Igy Anglia már a század elején örömmel üdvözli egy szinai félszigeti zsidótelepítés gondolatát: ez kiváló ék lenne Egyiptom és Törökország közt; a döntő fordulat azonban csak a világháború folyamán a török kérdés végső kiélekedésével következik be. Az antant hatalmak ekkor már osztozkodnak Kis-Ázsián és Anglia tisztán látja a cionista törekvések idevágó nagy jelentőségét. Grey angol külügyminiszter már 1915-ben hangsúlyozza az orosz kormány előtt, hogy a cionista Palesztina-terv alapján áll, mert ezzel «fontos politikai eredmények érhetők el». S bár az angol-francia u. n. Sykes—Picot-egyezmény (1916), mely az araboknak «független» állami létet ígért angol-francia védnökség alatt, Palesztinát még «nemzetközi» felügyelet alá ki-

munka

vánja helyezni, a cárizmus bukása folytán az utóbbi elérkezettnek látta az időt arra, hogy Palesztinát magának foglalja le. 1917-ben megjelenik Balfour angol miniszterelnök híres nyilatkozata, melyben az angol kormány kötelezi magát arra, hogy «Palesztinában nemzeti otthon létesít a zsidó nép számára», szépségflastrom gyanánt hangsúlyozva, hogy ezzel azonban más fajok érdekei nem sértethetők meg. E nyilatkozat alapján aztán az angol befolyás alatt álló népszövetség 1920-ban Palesztina védnökségét Angliára ruházta (Franciaországnak Szíria jutott); a cionizmus és az angol imperializmus, a két hű fegyverbarát, végre bevonulhatott Palesztinába.

Palesztina jelentőségében ezidőtájt erős változás áll be.

A Kis-Ázsiában létesített arab nemzeti államok (Transzjordánia vagyis Kerak és Mezopotámia vagy Irak) Anglia által való megszerzése a kései imperializmus «legjobb» üzletei közé tartozott. Az utolsó évtized egyik legfontosabb nyersanyaga a petróleum lett, s az angol és amerikai petróleumtőke végsőkig fokozott harcában a perzsa-mezopotámiai kőolajmezők, rendkívüli módon megjavították Anglia e téren már igen leromlott helyzetét. E terület központja Irak állam Moszul nevű része, de rendkívül fontos az ország gyapottermése is, amely (Egyiptommal együtt) a mindinkább otthon maradó, vagy Japán felé irányuló indiai gyapotot van hivatva pótolni.

Egyébként is Kis-Ázsia s egyben az ázsiai arab függetlenségi mozgalom igazi kulcsa Irak. E mozgalom egy része a század elején megindult pánarab mozgalomnak, melynek célja a Kis-Ázsiában és Észak-Afrikában élő arabság új gazdasági és politikai életre való támasztása, végső fokon egy arab államkör, vagy egységes birodalom megteremtése a független Egyiptom vezetése alatt. E pánarab mozgalom tehát ma az imperialista-ellenes világmozgalom jelentős része s bár Anglia az 1928. évi Kerak- és 1930. évi Irak-szerződésben bizonyos nyugalmi helyzetet teremtett a maga számára, mégis kétségtelen, hogy a két kijegecsesedési pont, Egyiptom és Irak és a közöttük fekvő egységes arab föld az angol imperializmus igen súlyos problémáját jelenti.

De a Földközi-tengerről Irakba Palesztinán keresztül vezet az út s ez a föld az összekötő kapocs az afrikai és kis-ázsiai arabság közt. Így érthető, hogy Palesztina jelentősége az utóbbi évtizedben nagyot nőtt: most már nemcsak imperialista összekötő, hanem Kis-Ázsia gyarmatosításának kapuja és egyben öncél is; az angol imperializmus törekvése az, hogy kereskedelmi gyarmattá fejlessze ki, főképpen petróleum meggyapot számára, Irak hinterlanddal és gyarmatosító bázissá egész Kis-Ázsia részére.

Ezek a törekvések adják meg a most tervezett és néhány éven belül elkészülő Port Fuad—Bagdad—Basra-i vasútvonal sokszoros jelentőségét is. Ime:

1. A régi Bagdad-vonal új-török területen halad, az új vonal az angol uralom alatti területeket fogja egységbe;

2. Közvetlen vasúti összeköttetést teremt a Földközi-tenger és a Perzsa-öböl közt; ezáltal egyrészt tehermentesíti a Suez-csatornát, másrészt, az egyiptomi kérdésre való tekintettel gyöngíti az egyiptomi földön huzódó csatorna jelentőségét s így magát az egész egyiptomi kérdést is;

3. újabb út India felé és ellen;

4. erősen gyöngíti a Szíria felől támadó francia imperializmus kisázsiai lehetőségeit; és végül

5. erős fegyver az arab függetlenségi mozgalommal szemben.

S ha meggondoljuk, hogy a kisázsiai angol uralom kiépítésének fontosságát csak növeli India elszakadásra való törekvése, könnyen érthetővé válik, hogy az imperialista angol közvéleményben mind gyakrabban megszólal a kisázsiai «hetedik dominium» gondolata és jel-szava.

Látjuk tehát, hogy az angol imperializmus kezében mily fontos ütőkártya a cionizmus, melyet a maga céljai szolgálatában és más népek ellen játszik ki. A zsidó Palesztina ék az arab világban s az ez ellen törő fehér imperializmus beáramlási helye. És csak a Poale Cion súlyos ideológiai zavara teszi lehetővé, hogy a Palesztina-kérdésnek ezt a részét is a maga egyéni módján intézze el. A Poale Cion elismeri,¹ hogy Angliának fontosabb érdekei vannak Palesztinában, mint a zsidó nemzeti otthon felépítése, de azért nem szabad kitérni az imperializmus útjából, csak «nem szabad tűrni, hogy a mozgalmat kihasználja. Ha az imperializmus megkísérli (!), hogy kocsija elé fogjon bennünket, védekeznünk kell ellene.» S így aztán a végén még az is megeshetik, hogy nem az angol világimperializmus használja ki a cionista zsidó proletariátust, hanem megfordítva. Végezetes naivitás ez és minden okunk megvan rá, hogy kételkedjünk benne.

II.

Ezek után nézzük meg, mi épül Palesztinában?

Előző cikkünkben megemlékeztünk a múlt század végén meginduló nagy kelet-európai zsidó kivándorlási mozgalomról. Ennek keretében 1882—1914. időszak alatt Palesztinába kivándorolt 40.000 ember, a világ egyéb részeibe 3.200.000 ember. A cionizmus azzal magyarázza e rendkívül kedvezőtlen arányt, hogy a török uralom alatt a telepítésnek igen szerény lehetősége volt. Ez részben igaz is. De az 1920. évi döntő politikai változás sem hozott oly nagymérvű fejlődést, mint amelyet a cionisták reméltek. Az utolsó tíz év alatt Palesztinába kereken 100.000 zsidó vándorolt be, míg p. o. az USA-ba 1925-ig 280.000 zsidó. (Az USA 1925 óta a keleti zsidó bevándorlást teljesen kirekeszti.)

A helyzet tehát az, hogy a zsidóság tömegei nem rohanják meg Palesztinát most sem (itt kétségkívül figyelembe veendő az orosz kivándorlás megszűnte), de, mint látni fogjuk, a még tökeszegény Palesztina nem is bír el nagyobb arányú bevándorlást; ha másrészt meggondoljuk, hogy a keleti zsidóság természetes évi szaporulata 100.000 lélek, nyilvánvalóvá válik, hogy a palesztinai «haza» megteremtése a zsidókérdést nem oldhatja meg. Ezt maga a cionizmus is érzi. Míg Herzl és Nordau cionizmusa arról ábrándozott, hogy a zsidó állam a zsidó tömegek millióit fogja magába fogadni, addig ma már megelégednek azval, hogy Palesztinában szimbólumot és érőközpontot lássanak.

De az egész bevándorlás és «otthon»-alapítás mindenekelőtt tőkekérdés. Nincs terünk rá, hogy Palesztina tőkésedésének alakulását a megfelelő részletetéssel ismertessük, csak néhány jellemző adatra

¹ M. Singer 58—59. old.

és körülményre mutatunk rá. Poalecionista számítás szerint az 1917. és 1925. év közt kb. 300 millió pengő vándorolt az országba. Ez összegek tekintélyes része a különféle cionista alapokból telt ki, másikat részben kifejezetten mint vállalkozó tőke jelentkezik; az alapok jórészt a nemzetközi zsidó nagytőke «szociális befektetései», melyeket a kapitalista gyarmatteremtés munkájában a zsidó kispolgárságtól és proletariátustól gyűjtött összegek egészítenek ki. Ezek a tőkék egyrészt egy kapitalista rendszer alapjait rakták le — Tel Aviv, az új Palesztina gazdasági központja a legkomiszabb spekuláción, uzsorán és kizsákmányoláson fejlődött ki —, másrészt azonban nem mutatkoztak elégnak ahhoz, hogy a «felépítést» a kívánt mértékben lehetővé tegyék. Így Palesztina gazdasági megalapozottsága hiányos és emberfeltevő képessége korlátozott; általában a konjunktúra első éveitől 1924-ben megkezdődik a válságok sorozata, amit csak növel az, hogy a bevándorlásban a középosztály, az értelmiség túl erősen volt képviselve s ez lényegesen a termelés rovására ment; e válságok során a tőkebevándorlás csökken, tőke- és ember visszavándorlás jelentkezik, a termelés apad, a munkanélküliség nő, — szóval megjelennek a tőkés termelés válságainak összes tünetei és 1929 végén több mint 6000 ember, a zsidó munkásság 20%-a munka nélkül áll.

Dr. A. Ruppin, a jeruzsálemi egyetem tanára, a cionisták t. valyi baseli világkongresszusán kifejtette, hogy a zsidó Palesztina átmenetben van, az adományalapok s az utóbbi korából a hiteltőke s a normális munka korába. Ez a nyilatkozat pedig nem egyéb, mint annak a beismerése, hogy a mai Palesztinában a kapitalista rendszer alapjai épülnek ki.

III.

De ha ez így van, akkor mi az, amire a Poale Cion úgy hivatkozik, mint «egy új szocialista termelés sejtjeire»?

Palesztina 150.000 főnyi zsidó lakosságából 32.000 ember ipari és mezőgazdasági bér munkás és (a családtagokkal együtt) kb. 30.000 mezőgazdasági telepes, ez utóbbiak közül kb. 6000 ember kooperatív vagy kollektív telepeken él, az ipari munkásságból is 1—2000 ember szövetkezeti alapon termel. E termelőszövetkezetek — melyeknek működését néhány fogyasztási és értékesítési szövetkezet, munkásbank, betegsegélyező pénztár és más jóléti intézmények egészítik ki — ezek lennének a kollektív termelés igéretei Palesztinában. Nézzük sorra őket.

A zsidó illetvények az olcsó arab földmunkásság, a fellah korlátlan kizsákmányolására vannak felépítve. E körülmény a zsidó bevándorlók számára, akik kisebb szakértelmük mellett — Európában nem földművelő foglalkozást folytattak — nagyobb igényekkel bírtak, ugyszólván lehetetlenné tette a földművelésben való elhelyezkedést: a mégis elhelyezkedni tudó töredék pedig a kizsákmányoló fajtestvér földesur jóvoltából valóságos állati sorba jutott (Lám, a fajiság diadala!). Minthogy pedig Palesztinában éppen a mezőgazdaság a legfontosabb, bér munka nélküli megoldást kellett találni, s ez vezetett a társas termelés gondolatára. Az ilyen telepítésnek három formája divik. Vannak kis paraszthirtokok, bizonyos kooperatív elemekkel, ez a legindividualisztikusabb forma; kolle-

tív telepek, ahol a föld nincs parcellázva, hanem minden a telep egészéé (Kvuzah); s végül a legutóbbi évek modern, nagy termelő közösségei (Kibuc), amelyek jóval nagyobbak az előzőeknél és ipari üzemeket is magukba foglalnak. Mind a három forma megegyezik abban, hogy a föld köztulajdon és hogy bér munka nincs bennük; egyelőre még az egyéni forma vezet.

Ezekkel a szépen elgondolt telepekkel azonban egy nagy baj van: az, hogy nem fizetődnek ki. A poalecionista-barát Vandervelde rámutat arra (Kampf, 1930. I.), hogy e telepek az igen alacsony élet-nívó ellenére is nem tudják eltartani magukat. Abramovitsch pedig kimutatja poalecionista adatok alapján (Kampf, 1929. XI. 515. oldal), hogy egy család letelepítése a cionista szervezetnek kb. 5.100.000 pengőjébe kerül s rámutat arra, hogy a kedvezőtlen termelőviszonyok s a magas adóteher következtében a befektetett tőke nem törlesztődik s a telepek csak különféle cionista alapoktól felvett újabb és újabb kölcsönökkel tudják fenntartani magukat. Ez azt jelenti, hogy e telepek csak úgy életképesek, ha a nemzetközi nagytőke jótékonyágának alapjára helyezkednek: ily körülmények közt pedig végzetes dolog egy új termelési rend kezdeteiről beszélni.

A méreteikben és jelentőségükben sokkal szerényebb és igénytelenebb ipari termelőszövetkezetekre talán nem is kell hővöbben kitérnünk. A legnagyobb köztük egy építőszövetkezet volt, amely a konjunktúra idején szép eredményeket ért el, azóta sorvad. De a mi szempontunkból most nem is ez a fontos. A termelőszövetkezetek, még ha a gazdasági életnek nem is oly már-már elhanyagolható részei, mint Palesztinában, nem a szociális termelés kezdetei, hanem a tőkés termelésnek egy tágabb egységre vonatkoztatott sajátos formája. S ugyanez áll az értékesítő és fogyasztási szövetkezetekre, a munkásbankokra, a jóléti intézményekre stb. is. Mind e formák nem a tőkés termelés feloldásai, ezekből egy új termelési rend sohasem fog kifejlődni; nem is beszélve arról, hogy az imperializmus vitáitjának talpalattnyi szakaszáról van szó, ahol az új világ eljövételt éppen az szolgálja igazán, amit a zsidó Palesztina nem tesz, t. i. feltétlen szakítás az angol imperializmussal és feltétlen egység Kis-Ázsia önfelszabadításával. Így mindaz, amiben a Poale Cion az új világrend ígérését látja, nem egyéb, mint az osztályharc *defenzív* formái, bár mint ilyenek, természetesen igen elismerésre méltóak és fontosak. Általában minden tiszteletünket megérdemli az a hősiesség és kemény kitartás, amelyet a rettenetesen küzködő zsidó munkásság Palesztina felépítésében évek óta tanúsít, de annál súlyosabb, hogy egy hamis osztályideológia alapján mindez az energia a nemzetközi nagytőke számára emészti magát és az angol imperializmus előretolt hadállásait építi ki két világérsz felé.

IV.

Mert a munkásság helyzete valóban nagyon rossz. A bevándorló munkásság nélkülöz minden védelmet a kormány részéről és erősen ki van téve a tanulatlan munka bérrombolásának, annál is inkább, mert a kormány a szabad verseny elvén áll és az asszony- és gyermekmunkát maximálisan kizsákmányoló „olesóbb” munkáltatót mindig előnyben részesíti. A munkásszervezetek sokszor még a bérminimumot sem tud-

ják kiharcolni s állandóan folyik a bérlomorzsolódás. A törvényes munkásvédelem a legutolsó évekig ismeretlen fogalom, az asszony- és gyermekmunkát némiképpen védő 1927. évi törvény csak papíron van meg. Egy rossz balesetbiztosítási törvény is van (1927), de már betegbiztosítás nincs, s a munkásság autonóm betegpénztárával szemben, melyhez a munkáltatók nem járulnak hozzá semmivel, a kormány teljes passzivitással viselkedik. 1927-ig még azt sem sikerült kivinni, hogy a vasutasok-, postások- és távirómunkások szakszervezetét a kormány elismerje, s ez — ha meggondoljuk, hogy a közlekedés és hírszolgálat, szakmájáról van szó — élénken rávilágít az angol uralom imperialista voltára. Ezzel szemben erőteljesen érvényesül a birodalom más részeiben is kitűnően bevált „divide” elve: minél jobban éket verni a zsidó és arab proletariátus közé, maga a különben is reakciós választójog bonyolult választási geometriával siet e cél szolgálására. Ugyanekkor sztrájkok alkalmával a sztrájkítörök hivatalos támogatásban részesülnek s a rendőrség mindenkor a jólismert gyarmati brutálissal lép fel. Különbösen is az „erős kéz politikája” érvényesül s a költségvetés egyharmad része „a rend fentartására” megy.

De a polgári cionizmus is kitesz magáért. A nemrég meghalt Lord Melchett (Alfred Mond), továbbá Warburg és Wassermann bankárok vezetése alatt álló nemzetközi zsidó nagytőke támogatásának egyik előfeltétele a munkásság követeléseinek háttérbeszorítása s egy folyton erősödő sován és türelmetlen polgári áramlat jelentkezik. És mégis: a munkásság még mindig nem tud szakítani a faji ideológiával. Legnagyobb pártja, az Achduth Haavodah egyaránt tagja a Munkásinternacionálnak és a cionista világszervezetnek, másodlegnagyobb pártja pedig, a Jórészit földmunkás Hapoel Hazair nem szocialista és tulnyomórészit zsidó individuális-kispolgári alapon áll.

A valóságban tehát ezt jelenti a PC, ama sokat hangoztatott jelszava, hogy a faji gondolatlan kereszttől a szocializmushoz vezetői a tömegeket. Itt jelentkezik az ősi haza hazug illúziójának a hűnei s ezért nem tud a zsidó és fehér faji gondolatlan nevelkedett zsidó munkásság igazán egyetérteni az arab proletariátussal sem. S ezzel elérkezünk Palesztina leg-súlyosabb kérdéséhez.

V.

Amint láttuk, Palesztina lakosságának 84%-a arab s e terület az imperialista elnyomatás ellen küzdő északafrikai és kis-ázsiai arabság összekötő — jelenleg elválasztó — része. Ha már most a palesztinai, tulnyomóan földművelő arabság helyzetét vizsgáljuk, látjuk, hogy az arab kézen levő föld 75%-a körülbelül 100 arab nagybirtokos családé, s csak 25% paraszti birtok, emellett az arab parasztság jó harmadrésze földnélküli. De ez a helyzet is mindinkább romlik. Palesztinában — akárcsak a Délafrikai Unióban — állandóan és tervszerűen folyik a színes parasztság kiszorítása a föld-birtokból, és pedig két oldalról: a feudális arab földbirtokos, az „effendi” és a zsidó telepítés részéről. Nagy segítséget jelent e téren a birtokviszonyok rendezetlensége, a török uralom korából fenmaradt súlyos adó- és vámrendszer; a cél az arab ipari tartaléksereg folytonos növelése. Emellett az arab burzsoázia fokozódó idegességgel látja a zsidó földbirtok térhódítását, mert a zsidó Palesztinában,

mint láttuk joggal, a maga fejlődésének súlyos kerékkötőjét látja. Itt van az oka az elmúlt évek véres arab-zsidó összeütközéseinek, s ez az ok: az arab parasztság küzdelme a földért. Fejletlen osztályludatánál fogva persze könnyen elhiszi az uszító arab földesurnak, hogy minden bajának csak a zsidó bevándorlás az oka s az arab feudál-burzsoázia főkövetelése, amelyek a zsidó bevándorlás s zsidónak való földeladás megtiltására irányulnak, ma arab nemzeti jelszavak. Az angol kormány 1930 májusában valóban fel is függesztette a zsidó bevándorlást Palesztinába, de a zsidó nemzetközi nagytőke nyomása alatt — oly hangok is hallatszóttak, hogy a cionizmus helyezkedjék az USA, tehát Anglia legveszélyesebb konkurensének „oltalma” alá — kénytelen volt ezt az araboknak adott engedményt visszavonni, s ma az arab-zsidó ellentét újabb, súlyos összeütközések csíráit hordja magában.

Az arab földmunkás helyzete nyomorúságos, de az ipari munkás sorsa nemkévesbé az. Láttuk a zsidó munkás súlyos helyzetét, de az arabé még sokkal rosszabb és semmiben sem különbözik a kínai, az indiai és néger gyarmati tömegektől. Jóval kisebb napibérért sokkal többet dolgozik, s helyzetén csak sztrájkok sorozatával tudott valamit enyhíteni. A zsidó munkássággal való együttműködése igen laza, a vasutasok-, postások- és táviróalkalmazottak szakszervezte az egyetlen, amelyben a zsidó és arab munkásság együtt szervezkedik. A zsidó munkásság, úgy látszik csakugy, mint Délafrikában a bur, a fehér munkásarisztokrácia szerepére tart igényt, amely szerepben a fehér tőke és a színes proletariátus közt töltene be átmeneti helyzetet. A PC álláspont szerint is fennáll az a veszély, hogy a zsidó tőke Palesztinában oly helyzetet terem, amelyben egy fehér tőkésréteggel szemben színes proletariátus áll szemben, szerintük azonban a PC-mozgalom ennek éppen ellensúlyozását jelenti. A tények mindenesetre nem erre vallanak: faji ideológiával ezt az osztályszolidaritást kiépíteni sohasem lehet.

VI.

Cionizmus és szocializmus közt tehát áthidalhatatlan belső ellentétek vannak: egy egész világ. A cionizmus palesztinai munkája veszedelmesen hasonlít az imperializmus történetéből oly jól ismert gyarmatosító társaságok működéséhez s ha ehhez a munkához a PC, bármily jelszavakkal és bármily jóhiszeműen, de proletárok segítségét hozza, ezzel oly munkát végez, amelynek gyakorlati eredményei a PC-ideológia részére nem igazolás, hanem súlyos vád.

Jegyzet: Mindkét közleményünk forrásai az egy Abramovitsch és néhány kisebb cikk kivételével PC, vagy legalább cionista-barát eredetűek. A fontosabbak:

Die Jüdische Arbeiterschaft in Pal. — Dem Kongress der Soz. Arb. Internationale, Brüssel 1928, unterbreitet vom Jüd. Soz. Arb. Verb. PZ. Verlag Poale Zion, Berlin.

M. Singer: Der Weg des Jüd. Arbeiters zum Sozialismus. Bücherei der Poale Zion, Wien 1929.

Zehn Jahre Balfour Denkschrift — herausg. v. Zion. Landeskom. f. Oestr. Wien 1927. Bernstein: Der Zionismus — herausg. v. Kopenhager Büro der Zionist. Org. Kopenhagen 1918.

Endres: Z. u. Weltpolitik, Duncker u. Humblot, München 1918.

Sternberg: Die Juden in Pal. Wien 1921.

Abramovitsch: Zionismus, Judenfrage u. Soz. Kampf 1929 XI.

Vandervelde: Das arbeitende Palästina Kampf 1930. I.

Falus Ervin

munka

A MUNKA FOTOKIÁLLÍTÁSÁHOZ

A *Munka* 1931 februárjában rendezett fotokiállításával kapcsolatban több levelet kaptunk, melyekben a szocialista fotóra vonatkozó kérdéseket intéznek hozzánk. Az érdeklődőknek az alábbiakban felelünk.

1. A fotográfia elérkezett önmagához, s ezzel a szocializmus szigorú kritikai tendenciájának, reális életlátásának és az embert átforgató akaró törekvéseknek egyik lényeges eszköze lett. A szocialista fotográfus ma már a kollektívizáló ember romantika és szentimentalizmus nélküli világnézetét is ki tudja fejezni az apparátusa objektívén át.

A fenti lehetőségek hangsúlyozottan csak a fotográfia törvényei szerint jól megoldott fotóra állanak, mely kemény tárgyilagossággal a dolgok szerkezetére összefüggésére mutat, mely sem festményre, sem más tőle idegen produkumra nem akar hasonlítani, amely csak önmagával egyenlő. Ez a fotó képes csak szuggesztíven, nevelően és átforgatóan hatni.

2. Nekünk, szocialista fényképezőknek nem lehet célunk a dolgok felületés nézése sem a valóságtól irtózó nagyképszerűség, sem a szemképrázoló üres külsőségek feltárlása. Lásd, a polgári fényképészetet, mely tulajdonképpen a hiúságon épülő ön- és köz-becsapás.

3. A mi célunk elsősorban az őszinte, való élet megismertetése — de még lényesebb —, az új, tisztább életformának igénylése és ebben az irányban ható nevelés.

4. A dolgozóknak a világ megismerésére kell törekednie a fotón keresztül.

Ez azonban korántsem jelenti azt, hogy a munkásfényképész ténykedése kizárólag a nyomortanyák éhezői és angol-kóros gyermekei fotográfálásában merüljön ki. Ez ugyan már tárgyilagos fotográfálás lehet, de még nem szocialista fotográfálás, legföljebb annak egyik téma-eleme.

A szocialista ember elsődleges tulajdonsága az építő tendencia. Telát nemcsak tudomásul vesz jelenségeket, nemcsak panaszkodik képeken, hanem a dolgokat a maguk összefüggésébe építi, alakítja s így a szemlélt állásfoglalásra készíti a fotó mondanivalója mellett vagy ellen, ahogy azt éppen a szocialista fotográfus akarja.

5. Ennek az építő tendenciának egyik legmarkánsabb megnyilvánulása a fotómontázs, amely már különböző képanyagokat és különböző képelemeket épít egy organikus egészé. Lényegében hasonló jelenségek fordulnak elő a fényképésznél, amikor a dolgokat jelentésük, formájuk, anyaguk, tónusaik stb. szerint szerves egységé komponálja.

6. Tudnunk kell azt is, hogy a dolgok összefüggésükben érzékenyen hatnak egymásra. Mikor tehát ott tartunk, hogy két különböző anyag, pl. fém és üveg, szövet és bőr stb. egymásra való hatását is érzékelnünk tudjuk, ugye ezeket az eredményeket szintén beállíthatjuk fotogra-

fikus céljaink szolgálatába. Kétségtelen, hogy ezzel is kibővíül lehetőségeink és felfogóképességünk köre, és új kifejezési formakultúra nyílik meg a szemlélő előtt is. Tovább tud majd menni annál, hogy a képen csak az irodalmi tartalmat keresse (amit a fotográfus szavakkal is elmondhatott volna), hanem feléri a különböző anyagok, texturák, fény-árnyék, a szürke középtónusok stb. értékét és jelentőségét, mert végeredményben ezek hozzák ki a fotográfia teljes mondanivalóját. Ahogyan az irodalomban a szó, úgy a fotón a forma, s a fehértől a feketeig terjedő szürkek a fotó nyelve, melyen keresztül kifejezi magát.

7. Ehhez a fejlődéshez a fotográfus szempontjából: kritikai készség, szocialista vagyis osztály- és öntudatos ember és bátor kísérletek szükségese. Ebben az esetben a fotográfia is szocialista lesz, mert a fotográfus szocialista emberségének legnagyobb és legszebb alkotó vágyaiból született. Igyekezünk tehát saját emberségünk nevelésével, a további kísérleteken keresztül odafejlődni, hogy a lehetőségek gazdagságát fölismerve, a legmaradéktalanabban fejlessük ki magunkat.

Ezeknek a szempontoknak és célkitűzéseknek a dokumentálása volt a *Munka* első fotokiállítás.

Haár Ferenc

A „FORRADALMÁR“ ÉS A „LÁZADÓ“ LÉLEKTANA

«Mert hiszen én nem rátértem erre az útra, hanem én alakítom ezt az utat, annak járhatóvá tétele az én életem egyetlen feladata.»

Kassák: *Napok*

Freud valahol azt állítja, hogy a forradalmi törekvések egy emberi léleknek az apahatalom ellen való ki nem élt lázadásából keletkeznek. Amikor a modern lélektan még gyermekcipőkben járt, azt hitte, hogy minden lelki megnyilvánulás, a külvilágra adott minden válasz a *betegesen* történt vizsgálódásainak eredményein keresztül oldható meg. Így került azután át a mindennapi használatba, a lélekelemző szalonok és dilettáns lélekelemzők mondásaiba is: Nincsen más lelki válasz, csak tünet; nincsen felnőtt gondolkodás, csak gyermekkori sötét hagyományok és nincs más valóság, csak az érzelem örvényei és sikátorai.

Mindennek egyik következménye az volt, hogy a társadalomtudomány hosszú ideig mereven elzárkózott a modern lélekelemzés tudományától, másik pedig az, hogy dilettánsok és szalonanalitikusok pszichológiai tételeket és megállapításokat *kijátszottak* a társadalmi, de különösen az osztálytörekvések ellen. Az alkalom erre igen könnyen adódott és adódhatik is mindaddig, amíg szigorú különbséget nem teszünk azok között az *okok* és azok között a *külső körülmények* között, amelyek egészen hasonló lelki jelenségeket termelhetnek, mint az «ideges» ember. Ha valakinek súlyos anyagi gondjai, ha a kereskedőnek nem teljesíthető fizetési kötelezettségei vannak, egyszóval *reális bajai*, úgy ennek az embernek lelki állapotát, tüneteit nem vizsgálhatjuk meg a modern lélekelemzés segítségével sem keletkezésében, sem megnyilvánulásában még akkor sem, ha úgy viselkedik, «mint az őrült». Egyetlen kereskedő fizetési gondjaiból eredő idegességet sem gyógyíthatunk meg a pszichoanalízissel, csak azt állíthatjuk meg, hogy reális bajok is termelhet-

nek olyan lelki tüneteket, mint a neurotikusok belső, rejtett elgörbülései. Ez a megállapítás azért fontos, mert ez áll a munkásmozgalom reális törekvéseire is. Reális ez a törekvés, minden tünetével, minden megnyilvánulási módjával — mert reális okból keletkezik. A forradalmár munkás, akinek reális bajai, életének elhazudhatatlan valóságai, kizsákmányoltsága válaszközb, érzelmi, majd értelmi állapotokba tereltek, majd szavakba, sőt tettekbe hajtottak — nem alkalmas a pszichológus mikroszkopja alá, még akkor sem, ha «tünetei» veszedelmesen hasonlítanak az idegbetegéhez. Az elnyomás, az érzelem akarásának az elfojtása kergeli lelki betegségbe az emberi lelket: a forradalmár munkás a betegségétől menekül meg forradalmiságával. Az osztályharc segítségével a munkás öntudatát növeszti meg, mert felszínre hoz és tudatosan hord a harcban olyan lelekiállapotokat, amelyeket társak nélkül, vagy a cselekedet alkalmánál nélkül el kellene nyomnia. A forradalmár munkás egészséges, mert cselekvőképességében a lélek minden szabadsága megnyilvánul és érzelmi életének a külvilágra adott válasza megjelenik.

Tehát a modern lélektan nemcsak hogy nem vonja kétségbe és zárja ki azokat a lelkiállapotokat, amelyek az egyénben a valóságban fennálló okok miatt kiélhetetlen lelki törekvésekből keletkeznek, hanem az egyént éppen e valóságban meglevő, élettani, vagy szociális állapotokra való válasza alapján szemléli és ítéli meg. Eppen ezért a szocializmus nem nélkülözheti a modern lélektant, ez mutatja meg azt az utat, amely a tömeget alkotó egyének igazi megismeréséhez elvezeti. A szocialista mozgalomnak éppen úgy tisztában kell lennie, hogy a tömeget alkotó egyének milyen lelki tulajdonságokból vannak felépítve, mint ahogyan csak az az orvos értheti meg az ép emberi lelket, aki jól ismeri a betegeket.

Amilyen egészséges, elmaradhatatlan és elkerülhetetlen válasz a kizsákmányolt dolgozóknak a forradalmisága, annyira itt van mint alkalom a neurotikusok számára is.

A magával elégedetlen, a lelkében elgörbült, az önmaga ellen lázadó ember számára *kiélési lehetőség*, és az önmagától való menekülésnek egy módja az osztályharcban való részvétel. Nemi boldogtalanság vagy az önmagába vetett túlzott hit megdőlése, a lélek egyensúlyának felborulása *lázádsba* kergelnek embereket, akik természetes szükségletként háritják el a felelősséget magukról és más «bűnbakot» keresnek. Az emberi lélek természetes védekezése az, hogy nem magában, hanem a környezetre, vagy a társadalomra kihelyezve keres okot a lélek egyéni bajaira. Ezek az emberek szívesen, könnyen, a kínálkozó alkalomnak engedve rohannak a munkásmozgalomra, hogy ott «kiélhessék» magukat. Azt hiszik, hogy ott *talajt* találnak, pedig csak *alkalmat* keresnek. Önmaguk ellen való lázadásukat akarják *idegen, soha meg nem élt* érzelmivilágban megtalálni. A környezetre kitölt lelkiismeret azt hiteti el velük, hogy azonosak azokkal, akik a külvilágban valóságban meglévő okok miatt támadnak a fennálló társadalmi rend ellen. Rendkívüli hangosság, a sötét szobában féltő gyermek éneklése, a baloldaliság tulzottsága, a fegyverem teljes hiánya jellemzi őket. Olyanok a munkásmozgalomban, mint az asszimiláns zsidók a

hazafiságban, rikoltók és vörösebbek a legelgyötörtebb munkásnál is.

Ezek a lázadók a mozgalomnak feltétlenül *káros* vezetői. A munkásmozgalom nem vállalhat beteg embereket, akiknek lázítása azonos hatással lehet rá, mint az idegbetegre a szuggeráló «csodadoktor». A munkásosztálynak nincs szüksége lázításra, mert csak saját magán keresztül felismert bajokra adhat egészséges lelki válaszokat és nincs szüksége lázadókra sem, akik nem a külvilágukban fennálló bajokra keresnek nála azonosságot. A lelki csödbe jutott individualizmus napjaiban a munkásosztálynak rendkívül vigyázni kell, hogy saját börtöneikből kiszabadulni akaró egyének ugródeszkáivá oda ne adja magát. Az önmagát, sem osztályát nem vállaló polgárság lelkibeteg, a proletariátus vigyázzon: ne tévesse meg sem a beteg hangosságát, sem «tudományosságát», tanulja meg a modern lélektantól, még az értelem ráeszmélése a kollektívizmus igazságára is gyanús. Az értelemből, a megéltből, születet gondolat szó, vagy tett, de ezt az utat *visszafelé* az emberi lélek semmiféle erőfeszítéssel sem teheti meg, még kevésbé a beteg, önmagával meghasonlott emberi lélek!

Dr. Totis Béla

A DIÁKSÁG ÉS A SPANYOL FORRADALOM

A mai spanyol politikai és szociális válságnak, amely XIII. Alfonz trónját veszélyezteti, és amely annyira megzavarta a klérus és a feudális oligarchia köreit, egyik legkiemelkedőbb karaktere a diákságnak sztrájkokban és lázadásokban való hatékony, rendszeres és bensőséges részvétele.

A hatalmas anarcho-szindikalista és köztársasági szocialista szervezetekben tömörült munkások mellett, a diákok, saját egyesületeikben csoportosulva, engesztelhetetlen harcot vívnak a klerikális-militarista diktatura és a monarchia ellen.

Az egyetemi ifjuság akciót és azok mozgató rugóit illetően azonban nem szabad tévedésbe esni. A spanyol burzsoázia a pezeta értékének brutális ingadozása, a közlekedési eszközök (vasutak) szerveztlensége, a belső piac alkalmazkodásának nehézségei, a riff-kabil megszállás és a diktatura fenntartásához szükséges pénzügyi terhek miatt fokozottabban érzi a mai nemzetközi gazdasági válság hatásait. A polgárság ki van rekesztve a hatalomból. Az adók sanyargatják. A hivatalos hatalommal visszaelőtő vám- és pénzügyi törvényhozás megfosztja munkalehetőségeitől. Ipari és kereskedelmi vállalkozásaiban így megzavarva, ellenzékbe szorul és a helyzet javulásának kulcsát egyedül a jelenlegi rezsím fölbontásában látja. A diktatura, a diktatura ellen fordítja. A burzsoázia vezető szerepre törekszik, ahonnan Primo de Rivera és Berenguer elég ügyetlenül kirekesztette. Törekszik erre a szerepre anélkül, hogy kellő tapasztalatokkal bírna, tisztában lenne azzal, hogy mit is építsen fel a monarchia romjain. A monarchia lebontásának a munkájára egyesül, de abban a pillanatban, amikor meg kellene határozni a fölépitendő államgépezet formáit, tétovázik, a belső zavarok könnyű zsákmánya lesz. Számára a köztársaság és a szocializmus csak negatívumot, antiklerikalizmust és antirojalizmust jelent, de például a köztársaság egyáltalában nem jelenti a maga polgári demokráciáját, a munka tudományos és szabad alapon való megszervezését.

A polgárságból (rosszfizetésű hivatalnokokból, piacuktól megfosztott iparosokból, vagy a súlyos adók alatt nyögő középparasztságból) származó diákság törekvései ugyanígy nincsenek átgondolva és vélemények is éppen ezért igen különbözők. Tökéletesen megszervezték az egyetemi sztrájkokat. Úgyesen ki tudták kerülni és játszani a rendőrség manővereit, sőt sokszor tudtak harcolni és meghalni is a barrikádokon. Feláldozták magukat bátran, hősisen. Tegnap tanáraikkal bezáratták az egyetemeket és kiűzték onnét a hatóságok képviselőit. Még csak zugolódtak. Ma már komolyan harcolnak, ami az „Atheneo”-beli incidensek vizsgálatánál is kiderül. A kormány megtiltja a diákoknak és az intellektuelleknek, hogy az

„Atheneo” helyiségeiben gyülekezzenek. A diákság erre azzal válaszol, hogy elfoglalja az épületet és a kijáratokat megszállja. A rendőrség csak úgy tudja legyőzni ellenállásukat, hogy két zászlóalj lovasságot és ugyanannyi gyalogságot küld ki ellenük. Egységesen lépnek fel és mégis, ha erejüket egyesítik is a diktatura ellen, a mai rezsímet felváltó rendszerben nem tudnak megegyezni.

Mint ahogyan a Confederation National du Travail és az Union Générale des Travailleurs, a proletariátus kereteit alkotják, a liberális és forradalmi burzsoázia harcos csoportjait és gerincét a diákok képezik. De mi lesz belőlük a győzelem másnapján? Egy részük, nevezetesen Cataloniában, anarcho-szindikalista befolyás alatt áll. Ezek úgy látják, hogy a proletariátussal azonos osztályérdekeik vannak. Erejük és lehetőségük a proletariátusban gyökerezik. Öntudatos forradalmárok. Ezzel szemben az ország nagy városában és mindenekelőtt Madridban, mint „az alkotmányozó nemzetgyűlés” hívei köztársaságiaknak és reformistáknak nyilvánítják magukat. Ezek politikai szerepre vágyódnak. A jacai felkelésben a hatalom átvételére kiszemelt köztársasági kormány a legféltékenyebb és a legkonzervatívabb elemekből állt. Bizonyos, hogy felülkerekedésük után a legkiméletlenebb harcot indította volna tegnapi szövetségesei, a baloldali szocialisták és szindikalisták ellen, mint ahogyan Franciaországban, 1870-ben, az Ollivier, Gambetták, Tiersek leghevesebb harcukat éppen a baloldali köztársaságiak, a blankisták és prudoniánusok ellen vívták.

A spanyol diákoknak hamarosan választani kell a polgári-parlamentáris, köztársasági és a kommunista, vagy szindikalista alapján álló proletár-rezsím között. A király lemondása és a diktatura összeomlása nem sokáig késik. Mit kell tehát a királyság helyén felépíteni? A politikai apparátus szervezését az anarcho-szindikalisták kétségtelesen a republikánusoknak fogják átengedni, mert teljes erejüket a gazdasági szervezkedésre kell koncentrálniok. De egy napon e két hatalom közül, az egyiknek meg kell hajolnia a másik előtt. Mi lesz akkor a diákság állásfoglalása? Vajjon teljes lesz-e a már ma megmutatózó ideológiai szakadás, vagy pedig a rémület visszatereli-e a proletariátussal kacérkodó egyetemi hallgatókat a jobboldali köztársaságiak táborába?

Spanyolország történelmi fordulat előtt áll. Mi következik, 1905 vagy 1917? Vajjon a demokratikus rezsím látogatát kapja-e, mint ahogyan az oroszok kapták a Dumát, vagy határozottan a szociális forradalom útjára lép, amikor a földet kizárólag a parasztnak, a termelés ellenőrzését az üzemek munkásainak, a politikai hatalmat, egyszóval az uralmat a tartományi és községi tanácsoknak adja?

A. Dauphin Menuier

munka

TANKÖNYV A TÖRTÉNELMI MATERIALIZMUSRÓL

A marxizmus legnagyobb ereje a mozgalmi gyakorlatának és tudományos elméletének egysége. Ez az erő, amely magában véve is biztosítja a marxizmus abszolút fölényét minden polgári pártmozgalommal és tudománnyal szemben, felelőségteljes feladatát ró a szocializmus tudatos munkására: az elmélet termékeny átgondolásának, az eleven megismerésnek feladatát. A mozgalom mindennapi gyakorlata azonban, sajnos, azt mutatja, hogy ez a törekvés, ez a hajlandóság nagyon nehezen szívárog be a munkásság soraiba. Az eleven elmélet dogmává merevedik, a döntő alapfogalmak átgondolatlan jelszavakká válnak. Bizonyos, hogy a szavak báványimádata, a kőszó frázisokkal való hadakozás és az idézetizálás kényelmesebb ut, mint a marxi tudomány értelmének és belső lényegének megértése. Az utóbbi értelemben vett komoly marxizmus époly távol áll Marx vak és hangos védelmezőitől, mint jámbor „reformatoraitól”, vagy dühöngő ellenfeleitől. A dogmatikus félreértések, érzelmi félremagyarázások nehezen áttörhető kéreggé száradnak a marxizmus köré, ez alól kell újból és újból kiásni az elmélet eredeti felfogását.

Örömmel kell tehát fogadnunk azt a könyvet, amely feladataul tűzi ki, hogy szabadabbá tegye a marxizmus helyes megértésének útját. Max Adler új könyve* a szabad, objektív megértés akadályait akarja eltakarítani az útból. Mindenekelőtt le akarja fejteni a félreértések és elkenések rátapadt kérgét. Ezért száll vitába a polgári marxistákkal és a munkástábor marxtorzítóival. A könyv első sorban éles polémia, ami látszólag ellentétben áll azzal, hogy ugyanekkor összefoglaló, rendszerező tankönyv. Az ellentét csak látszólagos, csak polgári szemekben kelthet megütközést; a marxizmus elmélete a viták állandó keresztülszűrésén tisztul és fejlődik. De éppen Max Adler könyve bizonyítja, hogy didaktikus szempontból is mennyire szükséges a polémia, mert csak az ezután nyert éles fogalomkritika kényszerítheti az olvasót a dolgok átgondolására. Az alapfogalmak tisztázása kívülről befelé halad. Leválasztja a történelmi materializmus közkeletű elképzeléséről mindazt, ami nem tartozik oda, amé téves belemagyarázás és zavaros beleérzés, hogy azután a kritikai elválasztások és fogalomelemzések útján az elméleti rendszer termékeny megértéséhez segítsen. Max Adler tankönyvének — amely egyébként az eddigi írásaiban foglalt eredmények tisztultabb összefoglalása — ez a céltudatos, biztos felépítés a legnagyobb értéke.

A történelmi materializmus alapfogalmának tisztázásánál Max Adler különös súlyt helyez a történelmi materializmus és filozófiai materializmus szigorú elválasztására. A két elmélet egymástól teljesen független, sőt a filozófiai materializmus belekeverése csak károkat okoz és lehetetlenné teszi a történelmi materializmus világos és helyes megértését. Adler ilyenét állásfoglalása a materializmussal szemben bizonyára nem ébreszt szimpátiát azokban, akik titkos egyházfűt és ravasz ellenforradalmárt látnak a filozófiai materializmus minden ellenfelében, másrészt

* „Lehrbuch der materialistischen Geschichtsauffassung.“ E. L a u b s c h e Verlag, Berlin.

azonban elméletileg és gyakorlatilag egyaránt rendkívül fontos ennek a problémának a felvetése. Max Adler szerint a történelmi materializmus nem filozófia, amely „a világ egészének végső lényegét és rejtett értelmét” keresi, hanem objektív, exakt tudomány, a tapasztalat alapján épült *társadalomvizsgálat*; nem vállalhat tehát közösséget a materializmus szubjektív elfogultságával. A felfogás, amely a világ „végső lényegét” a materiában látja, voltaképpen spekulatív metafizika. Hit, amely nem tartozik a tudomány körébe. De önmagában sem áll meg az a materialista filozófia, amelyet sokan a történelmi materializmus alapjellérének szeretnek elképzelni.

A materializmus kritikája Adlernél nem érzelmi ellenérvekkel történik, hanem a megismerés eszközeinek kritikai tudatosításával. Az ismeretelmélet segítségével mutatja ki, hogy mennyire irreális és absztrakt gondolkodás az, amelyik a megismerő tudatot és a kívülről fekvő tárgyat mereven elválasztja egymástól (Abbildungstheorie) és az „érzékel” mögé szükségképpen materiális okot tételez. A materializmus konzekvens végiggondolása nem is lehetséges: legbuzgóbb hívei is dualizmusba tévednek és kénytelenek egy önmagától mozgó és „érzékelő” ösmatériát feltételezni. Ezzel az eredeti álláspont, a „materializmus” kicsuszott. Ha komolyan vesszük a filozófia általános szóhasználatát, akkor megdől az a közkeletű és naiv elképzelés is, amely egyszerűen két táborba skatulyáz minden filozófiát: itt materializmus, ott idealizmus! — nagyobb választék nincs? (Mellékesen elsikkad az is, hogy a materializmus poláris ellentéte nem is az idealizmus, hanem az ugynevezett „spiritualizmus”, amely a világlényegget a szellemben hiszi.) Továbbá szertefolyik az a ködkép, amely a kanti „Ding an sich”-fogalmat metafizikai mumusnak állítja be, holott éppen ez a fogalomkonstrukció zár ki a legszigorúbban minden metafizikai spekulációt. Megdől az a vád is, amely szerint minden nem-materialista álláspont agnoszticizmust, az emberi megismerés határait hirdetné. Eppen Adler kanti eredményeken épült álláspontja, a „kritikai idealizmus” ismeretelmélete kuszabökö ki a vulgáris marxizmusból mindazokat a fogalomzavaró metafizikai elemeket, amelyek illetéktelenül tullepnek a szigorúan tapasztalati tudomány körén. A marxi kutatás tárgya nem egyéb, mint a konkrét társadalmi élet törvényszerűségeinek rendszerezése. A „materializmus” Marx és Engels rendszerében nem az ismert filozófiai materializmusra vonatkozik, hanem a *társadalom és történetiszemléletnek ezt a reális, konkrét megalapozottságát* hangsúlyozza ki. Szakítva a felületlen névfetiszizmussal, Max Adler — a kétértelműség elkerülése céljából — a „tapasztalati-ökonómisztikus társadalomtudomány” elnevezést javasolja a „történelmi materializmus” helyett. A „materializmus” elnevezés Marxnál egy ma már tulhaladott tudománytörténeti konstellációból adódott, epigónjainak fanatikus „materializmusa” pedig nem más, mint „atheizmus és antispiritualizmus, plusz ismeretelmélet hiánya” — írja egy helyen Adler. E kérdések tisztázása szükséges ahhoz, hogy a történelmi materializmus alapvető tanítását, a gazdasági viszonyok és ideo-

lógiai tényezők közti törvényszerű összefüggést megfelelő megvilágításba helyezzük. A kettő közötti összefüggés homályos marad, ha a gazdasági „Unterbaut” a fenti értelemben materiának, az „Überbaut” pedig pusztán irreális tükröződésnek tekintjük. Nem lényegében különemű két tényezőről van szó, mert hiszen éppen Marx igyekszik eloszlatni a gazdasági viszonyok „dolgszerű” (dinghaft) jellegét, azt a látszatot, amelyhez a polgári közgazdaság érthető okokból ragaszkodott. Ezzel szemben a gazdasági összefüggések konkrét elemzése során kimutatja, hogy az „örök természettörvények” látszata mögött a társadalomban élő *emberek* munka- és termelőviszonyai irányítják a gazdasági és társadalmi történetét. Ebben az értelemben határozza meg az ember társadalmi léte a tudatát és nem fordítva. A gazdasági és ideológiai szférákban tehát csak a társadalmi-embéri tevékenység különböző formái állnak szemben egymással. Így jut el Max Adler ahhoz a léziséhez, amelyet az „ökonómia és ideológia monizmusának” nevez. Ezen a ponton a fejtegetései kissé hiányosak: nem teszi előttünk nyilvánvalóvá azt, hogy miért éppen a gazdasági történet az alap és kiindulási pont, mi a gazdasági elvség magyarázata? Mert az az indoklás, hogy ez a társadalomtudományi kutatás logikai-módszertani szükségessége, még nem kimerítő. Tény az, hogy a monizmusnak ez az elve mindenestre termékeny szempont lehet a szociológiai kutatás további vonalán. Az itt kínálkozó lehetőségek még koránt sincsenek kiaknázva.

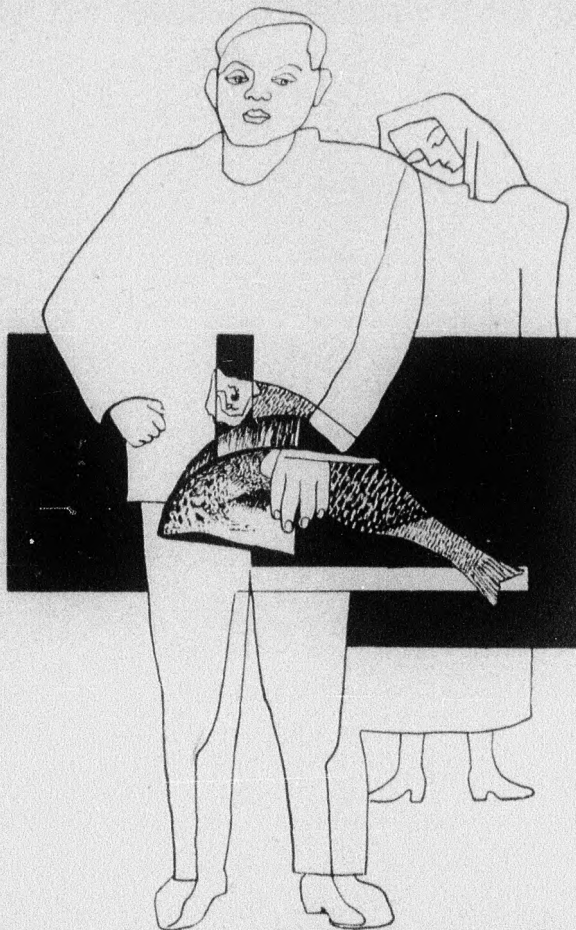
A társadalmi történet ezek szerint nem nézhetjük egyszerűen a természettudományok kategóriáin át, a törvényszerűség két formája nem keverhető össze egymással. A társadalom életfolyamata minden vonalon az emberi cselekvésen alapul, a tudatosan cselekvő ember pedig más, mint a hulló kő vagy a vegyi folyamat. A természettudományos értelemben vett determinizmus a gyakorlatban passzivitásra, társadalmi fatalizmusra vezetne. A *társadalmi* történet sajátosságát tehát nem szabad szem elől téveszteni, másrészt azonban e megkülönböztető szempont tulzástól is óvakodnunk kell. Ez vezetett ugyanis arra a szociológiai kisiklásra, amely tagadja, hogy a társadalomtudomány egyáltalán exakt tudomány lehet és okozati törvényszerűségeket állapíthat meg: e felfogás szerint a szociológia tárgya csak a társadalmi cselekvés normáinak, irányelveinek kijelölése lehet. De Max Adler energikusan szembeszáll ezzel a spiritualista-idealista kísérlettel. A társadalomtudomány — hangsúlyozza Adler — éppen olyan *exakt* tudomány kell legyen, mint a természettudomány, *kauzális* (okozati) tudomány, amely a maga módján szintén okozati összefüggések szigorú törvényszerűségeit keresi. A társadalomtörténet sajátossága nem abban áll, mintha ez nem lenne kauzális jellegű, mintha ez ki lenne szolgáltatva az emberi „szabadakarat” önkényének. Ellenkezőleg: itt is fennáll az ok és okozat összefüggése, akárcsak a természettudományokban, vagy a pszichológiában. Ebből a szempontból beszél Adler — az említett normatív szociológiával szemben — „társadalmi természetről”. Ezzel az egész tapasztalati világ okozati

magyarázatának egysége biztosítva van, a társadalomé épügy, mint a természeté. A kauzalitás egysége azonban nem jelenti annak sématisz azonososságát, egynemű leegyszerűsítését. Kauzalitás alatt ugyanis leggyakrabban a *mechanisztikus* kauzalitást értik, holott ennek ezenkívül egyéb különböző formái is lehetségesek: például az organikus vagy a motivált, illetőleg szociális kauzalitás. E típusok kidolgozása a szociológia ismeretelméletének egyik legérdekesebb feladata. Egyelőre fontos az, hogy a társadalmi kauzalitás a mechanisztikus természetű összefüggésektől szigorúan megkülönböztetendő.

E ponton merül fel a történelmi materializmus egyik legkényesebb és legvitatottabb problémája: mely értelemben és mily mértékben határozza meg a társadalmi lét ez emberi tudatot? Viszont ezt megelőzően le kellene számolni a filozófiai történet egyik konvencionális kérdésével, az akarat szabadság doktrínájával. Adler e kérdésekre a második kötetében fog részletesen kitérni. Egyelőre — a determinizmus és indeterminizmus hagyományos dogmáit elkerülve — leszögezi, hogy a szabadnak nevezett emberi akarat és célőrkévkés egyrészt, s a szigorú kauzalitással magyarázandó társadalomtörténelmi folyamat másrészt, — egy és ugyanannak a konkrét, eleven történéseknek csak két különböző szempontja. Az egyik oldalról nézve a dolgot, szubjektív élményekkel, a másik oldalról objektív-tudományos megismeréssel van dolgunk.

Még egy fontos és szép, marxi szellemben született alapfogalom emelkedik ki Adler gondolatmenetéből: a „társadalmi ember“ (vergesellschafteter Mensch) fogalma. Az ember és társadalom viszonyát mélyen megvilágítja az a felismerés, hogy az ember — altruista vagy egoista, társas vagy magános ösztönein túl — emberi alaptulajdonságánál fogva elválaszthatatlanul egy a társadalommal. Magának a megismerő tudatnak a szerkezete már eleve szociális jelegű, nem „ichhaft“, hanem „wirhaft“, amint Adler mondja. A legegyszerűbb normális tudatfunkció, a logikai vagy etikai megállapítás már föltétlenül általános társadalmi érvény igényével lép fel. A magános, társadalmonkülső ember: absztrakt konstrukció, a társadalom magával az emberrel már adva van. Adler kritikai idealizmusa tehát nemcsak hogy nem vezet individualizmusra, hanem ellenkezőleg, a szocialista társadalomtudomány alapvetéséhez járul hozzá lehetőségekben gazdag szempontokkal és világosan körvonalozott alapfogalmakkal.

Ez a kemény, éles megvilágítás, a fogalmak biztos elhatárolása végigvonul az egész könyvön. A filozófiai terminológia pontos alkalmazásával jelöli ki Max Adler a marxizmus és történelmi materializmus helyét az elméleti és gyakorlati élet területén. A gondolatvezetése áttetszően tiszta, érthető és meggyőző. A tudományos objektivitás hidegfényű reflektora kiemeli, elválasztja, csoportosítja az elemeket. A történelmi materializmus szigorúan objektív, exakt tudomány — hangsúlyozza Adler —, nem filozófia és nem „szubjektív világnézet“. De talán éppen ebből a pozitivistikus beállításból következnek a

Schubert Ernő rajza

könyv fogyatékosai is. Inkább csak sejteti azokat az elemeket, amelyek egy, a marxizmusból kiépitendő új filozófiai világnézet alapköveit alkotják. E vonatkozásokat határkérdéseknek állítja be: éles vonalak vágják el a továbbkivánczó utakat. Az analitikus kritikában Max Adler föltévesen kemény, ezzel szemben azonban hiányát érezzük a konkrét szintézisnek, a dialektikus egység-tendenciának. Nem magaslik ki a marxizmus döntő szempontja: a konkrétumnak az általánossal, a résznek az egészszel, az elméletnek a gyakorlattal való belső, dialektikus egymásrataltsága. A dialektika nem foglalja el az öt megillető helyet. Valószínűleg innen van az is, hogy például a „tendencia“ rendkívül fontos fogalmát Adler oly röviden és egyszerűen intézi el. A gyakorlat és elmélet elválaszthatatlan belső egysége, a dialektikus egymásból-élés, a tudomány közvetlen mozgalmi ereje, ezek azok a szempontok, amelyek a marxizmus forradalmi aktivitását magukban rejtik és megkövetelik. Ugyanilyen lényeges meglátása a marxizmusnak a társadalomtörténet folyamatszervezősége, a múlt, jelen és jövő egymásbanyulása. Max Adler jegyzi meg, hogy az emberi

megismerés irányát az ókorban a világ-bölcsesség, a középkorban az isteni világrend igazolása jelezte; ezt váltotta fel az újkorban egy új típus: a tudományos „tiszta megismerésre“ való törekvés. Hozzá kell füzünk, hogy éppen a dialektikus marxizmus jelent új fordulópontot a megismerés történetében: több mint „csak-tudomány“ és a megvalósítása nemcsak „alkalmazott-tudomány“, hanem a megismerésnek és gyakorlati aktivitásnak forradalmi egysége.

Ismétlem, Max Adler művének egyelőre csak az első kötetét jelent meg, a végleges állásfoglaláshoz meg kell várnunk a második kötet megjelenését. Annyi bizonyos, hogy ez a tankönyv hézagpótló, hasznos munka. Ma, amikor a munkásság és szocialista intellektuális nagyrészen még igen zavaros elképzelések élnek a marxizmus alapfogalmairól, szükség van a rendszeres kritikára, a polemikus fogalomtisztázásra. Max Adler írásai a szabad, elfogulatlan gondolkodás tiszta légkörébe kényszerítik az olvasót. Munkássága: egy lépés a marxizmus útján, határák, amelyen a tudomány tuljuthat, de közönyösen elmenni mellette nem szabad.

Nádas Endre

munka

AZ UJ OROSZ GAZDASÁG FEJLŐDÉSVONALA

E tanulmánynak (amely Friedrich Pollock «Planwirtschaftliche Versuche in der U. S. S. R., Verlag C. L. Hirschfeld, Leipzig, című könyve alapján készült) első része a «munka» 16-ik számában jelent meg.

IV.

A «Nep», az új gazdasági politika, korszaka három periódusra osztható. Az első periódust, amely 1923 tavaszáig tart, a vezetés decentralizálása, a piac felszabadítása és a magántőkének tett engedelmények jellemzik.

Hogy a mezőgazdaság a megfelelő élelmiszerterménységet termelje, megfelelő tömegű iparcikkre volt szüksége. Az ipart tehát felszabadították a szoros központi vezetés alól, az üzemek munkásainak központi, állami szervek útján való élelmiszerellátását a minimumra csökkentették. A «glavki»-k befolyása megszűnt, azokat a kis üzemeket, amelyek ténylegesen még nem voltak állami kezelésben, visszaadták tulajdonosaiknak. A közép- és nagyipar üzemei a LGT-től, majd később a trösztöktől csak általános termelési programot kaptak, amelyhez ragaszkodniok kellett, de a termelés menete, az értékesítés módja, nagyjában az árak is, a belső üzemvezetés, az önálló vezetők, majd később a trösztvezetők kezében volt. Az üzemnek kellett a ráfizetésmentes gazdálkodást megteremteni, neki kellett pénzért az árut eladni és munkásainak megfelelő bért juttatni.

Eleintén, a hirtelen feltámadt piaccal szemben, tehetetlenül állottak az üzemek. Hiányzott a megfelelő kapcsolat, a kereskedelmi vezetés. Így alakultak ki a trösztök, amelyek a köztulajdonban levő ipar árucseréjét szervezték. Az árucseré, amelyet helyi árucserének terveztek, az egész országot átfogó kereskedelemmé fejlődött és így kellett az iparnak, amely azelőtt a pénzgazdálkodás tagadására épült fel, éppen a pénzgazdálkodáshoz igazodnia. Ezért volt szükség, mint minden inflációs országban, új «értékálló» pénzegységre, amelyet «cservonec» néven be is vezettek. A munkások természetbeni ellátása majdnem teljesen megszűnt, míg 1922 januárjában Moszkvában 62,2%-a, a vidéken 83,6%-a a béreknek természetbeni, 1923 októberében az első periódus végén Moszkvában a bér ilyen formája teljesen megszűnt, a vidéken 12,2%-kal szerepel és az egész ország átlagában 8,9%. Ugyanekkor az akkordmunka is megjelenik a gyárakban, a különböző kvalitású munkának különböző fizetési fokai vannak. A munkafegyelem nő, a munkás produktivitása 1923 őszén, az első periódus végén, eléri a háborúelőtti kététharmadát! 1920—1921-ben 32%! A mezőgazdaság a háborúelőtti kiterjedésnek 71%-a, viszont a nagy- és középipar csak 35%-a.

A gyáripar lassu megerősödését a megfelelő termelőeszközök és a kereskedelmi szervezet hiánya okozta. A «trösztök» maguk szerezték meg a szükséges anyagi eszközöket és ez gyakran komoly nehézségekbe ütközött. Bár az iparcikkben nagy volt a hiány, a kereskedelmi szervezet fogyatékosága miatt a falvakban, vagy a főutvonalaktól távolabb eső vidékeken élő fogyasztó nem léphetett fel vevőként. Ebben az időben az ipar «kiárusít», a trösztök minden elfogadható áron kínálják készletüket, csak hogy az üzemek további folytatásához szükséges eszközöket beszerezhessék. Lassanként javul a kereskedelmi szervezet, nagyobb tömegek, távolabbi vidékek kapcsolódnak mint piac az ipari központok köré, 1922-ben jó a termés és az iparcikkek árai elérik a termelési árakat. Lassanként azonban az iparcikkek iránti kereslet növekszik, a trösztök a fogyasztók vásárlóerejére való tekintet nélkül kihatározzák a konjunkturát, az iparcikkek árai emelkednek, a mezőgazdasági termények árai esnek, megszületik az «olló». Ezt az ollót még növelte az, hogy bár a nagykereskedelem több mint 75%-ban az államé, a kiskereskedelem majdnem teljesen magánosok kezében volt, ami az árak szabályozását nagyon megnehezítette. Így

nőttek az iparcikkek árai a mezőgazdasági termékek árainak rovására. 1922 októberében a parasztok gabonájukért még a háborúelőtti mennyiségű iparcikket kapták, 1923 áprilisában már csak a felét, 1923 őszén pedig alig egyharmadát. Ennek a következménye fogyasztási válság és az ipari termelés újjászervezése lett.

Az iparcikkek árainak ilyen indokolatlan magasba szökése a «trösztök» önálló, öncélú, a teljes gazdasági helyzettel nem törődő gazdasági politikájára vezethető vissza. A «trösztök» nem voltak európai értelemben vett «trösztök», általában csak egy részét foglalták magukba az iparág üzemeinek, vidékek, országrészek vagy városok szerint. 1923 közepén 478 tröszt van, amelyek termelési és értékesítési versenyt diktálnak egymás között. Az értékesítési szervezetek, a «szindikátusok», amelyek szintén versenyeznek egymással és lassanként döntő befolyást nyerne a «trösztök» és általában az egész ipar felett. Ők szerzik meg a szükséges üzemi tőkét, ennek megfelelően szabják meg az árakat és éppen ez idézi elő a nagy válságot.

A tervszerűség, a központilag vezetett tervszerű termelés hiánya mutatkozik tehát itt. Ezt az időt a tervgazdálkodás «csecsemőkorának» nevezik az oroszok. A tervgazdálkodás csirái mutatkoznak a közlekedés újjászervezésében, az élelmiszerszállítás és tüzelőanyagszállítás megszervezésében. A költségvetés egyensúlya, a valuta stabilizálása, ezek az első feladatok, amelyeket a tervgazdálkodás az első években megold. Lenin az első, aki hangsúlyozza, hogy a gazdaság minden ágát egyszerre nem lehet felépíteni, szükséges tehát a rangsort megállapítani, szükséges a gazdasági tervet legalább két évre elkészíteni, az esetleges rossz termés, a közepes termés, vagy jó termés változataival, mint kiindulási ponttal. Ugyancsak az ő kezdeményezésére a régi kormányzóságok helyett gazdasági szempontok szerint osztják fel Oroszország területét az egységes tervgazdaság könnyebb keresztülvitelére. A genouai konferencia alkalmából (1923-ban) kidolgozzák az első ötéves tervet, amely szerint az ipar helyreállítása 1927-ig lehető volna, megfelelő nagy külföldi hitelekkel. Bár ezek a tervek inkább elméleti értékkel bírtak, mint gyakorlatival, a gyakorlatban a külkereskedelmi tervek jól beváltak. Az 1922/23-ra készített terv a kivitelben 100%-ra, a behozatalban 83%-ra valósult meg. Ugyanez év ipari tervét 85%-ig megvalósították.

Azonban ebben az időben a «Gosplan»-nak még nem volt meg a mai nagy befolyása, csupán tanácsadó, de nem határozatokat hozó testület volt. Hiába próbálta a szovjetkongresszusokat maga Lenin ebben az irányban befolyásolni, politikai okokból sem Lenin, sem Trockij indítványai nem kaptak többséget, mert a szovjetek nem akarták ezt a «300 tanárból és technikusból álló polgári társaságot» a teljes orosz gazdasági politika vezetésével megbízni. Így nem maradt a «Gosplan»-nak egyéb feladata, mint a lassan kialakuló piacot, a köztulajdonba vett ipar teljesítőképességét, a természetes termelőerők állapotát kutatni, megfigyelni és az egyes termelési és szállítási terveket egymással lehetőleg összhangzásba hozni.

Ez a szűk térré szorított tevékenység és hatáskör, mint fentebb kimutattuk, nem volt megfelelő és nem tudta megakadályozni az 1923. év őszén bekövetkezett fogyasztási válságot, az alig újra elindított orosz ipari termelés első válságát.

V.

A paraszttal való béke, a semlegesítés, vagy szövetség (a «szmicska») indította el lényegében a «Nep»-et, a «gabona diktatúrája» kényszerítette a szovjetet a piac helyreállítására és 1923 őszén világossá vált, hogy a gabona diktatúrájából az ipar diktatúrája lett. A paraszt újból a termelés csökkentéséhez folyamodott, de most már nem a rekvirálások és áruhiány miatt, mint 1921-ben, hanem az ipari árak elérhetetlen magassága, a mezőgazdasági árak

¹ «Állami tervbizottság» = a tervgazdaság minisztériuma.

RABSZOLGÁK

hihetetlen mély volta miatt. A szovjet gazdasági politikája, amely két és fél éven keresztül a termelés valamelyes megindítását érte el, most már a megindult termelés káoszát akarta rendszerrel helyettesíteni. A mezőgazdasági termelés intenzitásának emelése elsősorban az «olló» kisebbitésétől vagy eltüntetésétől, az ipari termelés megfelelő fejlődése, megfelelő nyersanyagok és gépek behozatalától függött. E két irányban kellett tehát az új gazdasági politikának dolgoznia és e két elv érvényesülését csakis a tervszerű gazdálkodás valósíthatta meg.

A tervszerű gazdálkodásnak, a központi gazdasági tervnek, egyelőre leküzdhetetlen akadályai voltak. A statisztika ezekben az időkben még teljesen megbízhatatlan, pld. ugyanarról a hónapról az ipari termelésben 8% emelkedést, majd 2%-ot, végül később 5%-ot állapít meg. Ugyancsak akadályozza a gazdasági terv elkészítését a különböző szervek szétágazó munkája. A konjunkturakutatás egységes irányítása csak évek múltán sikerült. Amíg a gazdasági életet megbízhatóan megfigyelni, jelenségeit lemérni nem lehetett, addig a tervgazdálkodás előkészítésén dolgozó «Gosplan» csak részleteredményeket érhetett el. De itt most már nem arról volt szó, hogy egyáltalában termeljenek, hanem hogy olyan áron termeljenek, amelyet a fogyasztó elbir. Most már a termelési tervek összeállításánál a technikai szempontok előtt a gazdasági szempontok érvényesülnek. Így áll elsősorban az «olló» leküzdése a középrontban. Sikerül is az iparcikkek árait lenyomni és az alacsony gabonaárak mellett nagyobb mennyiséget az export részére felvásárolni, ami a gabonaárak emelkedését vonta maga után. Így következett be a gabona vásárlóerejének egy év alatt kétszerezésére való emelkedése. De a parasztság megnyugvása csak rövid ideig tartott. 1924-ben rossz volt a termés, a parasztszándékokat a falusi kiskereskedők tervszerű kipusztítása is növelte (a magánkereskedelem teljes kikapcsolását akarta a szovjet elérni), a szovjet újból meghótrált a parasztok elől, a «mezőgazdasági akkumuláció» szabadságát proklamálták és Bucharin kiadta híressé vált «enrichissez-vous» (Gazdagodjatok!) jelszavát. Ez az 1925-ben beállott fordulat ugyan újból kibékítette a parasztokat és az 1924/25-ben katasztrofálisan (145 millió pudról 9 millióra) visszaeső gabonaexportot sikerül megint felemelni (1925/26: 107 millió pud), de ezzel éppen a politikai szempontból veszedelmes «kulák», réteg erősödik. Amíg az 1917—1921. évek a parasztságot egy gazdasági színvonalra hozták, addig az «építés» esztendei (ahogy az 1923—26. periódust nevezik) éppen a differenciálódást a szegénység tömegének növekedését, anyagi helyzetük leromlását, viszont a jómódu parasztok gyors anyagi javulását idézték elő. De a szovjet ebben az időben még nem lép fel, mert nem léphet fel a falu kanitálistái ellen, úgy, ahogy a magánkereskedelem vagy a nemnacionalizált ipar ellen fellép. Igyekszik ugyan állami mintagazdaságok «szovhoz»-ok, valamint a földnélküli szegény parasztok (és gyakran munkanélküli városi proletariátus) által kollektív megművelt «kolchoz»-ok segítségével a «kulák»-ot egyensúlyozni, de ebben az időben még sikertelenül. Pedig éppen a «kulák» az, aki az első gazdasági tervet, amely az 1925—26. gazdasági évre készült és amely végre a piac erőit legyűrve, a «kontrollszámok» alapján egész Oroszország gazdálkodását előre meghatározta, megsemmisítette, lehetetlenné tette a keresztülvitelét.

A «kontrollszámok» alapjában az orosz gazdaság állapotának statisztikáját, utolsó időszakának adatait, végül fejlődési lehetőségét tartalmazták. Az első lépés volt ez az egységes gazdasági terv felé, de kétségtelenül tévedésekkel és hibákkal volt tele. Mégis megjelenésekor (1925 augusztusában) nagy jelentőséget tulajdonítottak neki és Trockij mint «gazdasági ünnepnapot» jelzi megjelenésének napját. A gyakorlat azonban rácsúszott a kontrollszámokra. A gabonagyűjtés nem sikerült, a parasztság nagyrésze visszahagyta a gabona egy részét, az állami szervek a begyűjtésnél egymással versenyeztek és tullicitálták egymást, úgyhogy az árak emelkedtek. Az 1924-ben történt zsendülések következtében a falusi kiskereskedőknek bizonyos mozgási szabadságuk volt, ők is akadályozták az állam

Idegen emberek között jártam akik a halálról és szerelemről énekeltek
nehéz szagu sötét műhelyekben dolgoztak ezek az emberek és énekeltek
hajót vontattak a kikötőben és énekeltek
gépek pedálját taposták és énekeltek
s ha némi szabad idejük maradt akkor is énekeltek
összefonot karokkal álltak magányosan s a halálról és szerelemről énekeltek

miért vagytok ilyen szomorúak testvérek kérdeztem tőlük

és miért vágyódtok így a szerelem után
ugyanugy teszünk mint a többi emberek felették

idegen emberek között ismerkedtem meg testvéreimmel

láttam hogy ugyanolyanok mint én s ugyanugy élnek ahelyett, hogy jókedvvel munkálkodnának baromi erőfeszítéssel dolgoznak

ahelyett hogy óvnák magukat a bajoktól esztelenül szaporodnak

győzők és egyben legyőzöttek

szülnék és eltemetik halottaikat

s közben a halálról és szerelemről énekelnek.

Kassák Lajos

részére történt bevásárlásokat. Mindehhez újból iparcikkhiány lépett fel, a gazdagabb parasztság nagyobb jövedelmével az előrelátottnál nagyobb mértékben lépett fel, mint vevő és az áruhiány, a 60%-kal nőtt ipari termelés ellenére, jelentékeny méreteket öltött. A gabonával rendelkező paraszt, iparcikk hiányában, vagy mivel «kényszervásárlás»-hoz (bizonyos kapós árukhoz a vevő köteles volt kevésbé keresett árut is hozzávásárolni) volt kötve, tartalékolta terményeit, vagy takarmánynak használta fel. De ha el is adta, a városból a faluba folyó pénz, megfelelő áru hiánya vagy egyáltalában áruhiány miatt, nem folyt vissza a városba. Így jelentkeztek 1926 tavaszán gabonahiány, áruhiány, növekvő árak, hitelhiány, az infláció veszedelme. A gazdasági terv, amely a kontrollszámok alapján készült, csődöt mondott. A tervezett 380 millió pud gabonaexport 107 millióra csökkent (a gabonagyűjtés 840 millió helyett 640 milliót eredményezett) és így a 680 millió fékerubel helyett a kivitel csak 410 millió lett. Külföldi hitelre abban az időben Oroszország nem számíthatott, az ipar újjáépítéséhez szükséges gépeket csak a gabonakivitelből befolyó összegekből lehetett beszerezni. Így az 1000 millióra tervezett befektetés is 20%-kal csökkent. Összességében a kontrollszámokat és a tényleges gazdasági fejlődést az alanti táblázat mutatja be:

	1925—26.	A kontrollszámok szerint	A valóságban millió osernovecrubeleekben
Kivitel 1. Mezőgazdaság	— — — — —	950	429.8
2. Ipar	— — — — —	150	238
Behozatal:	— — — — —	950	755.8

Amint látjuk, a Gosplan elsőévi tervgazdasága ugyan nem sikerült, a nagyjelentőségű első lépés azonban megtörtént. Ezenkívül megállapíthatjuk, hogy a most újból

munka

inkább központilag vezetett ipar teljesítőképessége jelentékenyen megnőtt.

Mint említettük, az 1923 őszi bekövetkezett válság lényegében az önállóan, egymás ellen és egymás mellett dolgozó trösztök diktatúrája nyomán keletkezett. A válság után a LGT újjászervezte a trösztöket, szabadságuktól nagyrészt megfosztotta őket és a trösztök vezetésével egy, közvetlen alája rendelt, központi trösztöt bízott meg. Ez az újjászervezés ugyan a régi, annyira gyűlölt „glavki” rendszerre emlékeztetett, de a LGT éppen a fogyasztóellenes garázdálkodásokat akarta megszüntetni. Ez az úgynevezett „Cugprom”-időszak, amikor a központi szerv az egyes trösztök termelési rendszerébe, áralakításába, munkaerő alkalmazásába stb. is beleszól. Az új rendszer megnyír-bálja a különböző szovjetek és tartományok LGT-ának önállóságát, egy iparág trösztjeit összefogja, az egyes részlet-terveket összhangzásba hozza és igyekszik a különböző szakmák és vidékek terveit, mint egységes ipartervet megvalósítani. Ez az iparterv, amelyet aztán a „Gosplan” kapott az általános gazdasági tervben való felhasználásra, így alulról volt fölépítve, holott, hogy a terv valóban egységes legyen, éppen a legfelsőbb helyről kell lefelé indulnia. A LGT-nak kell általános irányelveket az egyes iparágak részére kidolgoznia, az irányelvek alapján a „Cugprom” a trösztökkel együtt ezeknek terveit állítja össze, és a trösztök fölláttják a szakma gyárainak a terveit. A gyakorlatban nem ez történt, a trösztök által jóváhagyásra fölterjesztett tervek csak már a tényleges munka megkezdése után, hónapokkal elkésve, érkeztek vissza, mikor már a legkülönbözőbb beruházások, előmunkálatok az eredeti terv alapján megtörténtek. A visszaérkezett termelési terv sokszor jelentékeny változásokat tartalmazott, amelyeket így a tröszt nem tudott keresztülvinni, így az egységes termelés lehetetlenné vált.

Az ipari termelés egységes irányítását nagyban akadályozta a különböző fórumok nehézsége. 1925 márciusában, mikor a villamosítás évekre szóló tervét fölláttították, elhatározták az ipari tervhez szükséges anyag gyűjtését is. A külön bizottság, amely így a „Gosplan”-nak ipari alosztálya volt, különféle albizottságaival, szakértőivel stb. együtt olykor 1000 emberből állott és az 1925. év végéig 1228 ülésben 592 jelentést hallgatott meg. Ehhez hasonlóan komplikált szervezettel dolgozott ebben az időben minden szovjetszerv.

Mind ezek ellenére ezekben az években az orosz gazdaság elérte a háborúelőtti állapotot, sőt túlhaladta azt. A munkateljesítmény és vele együtt az átlagbér szintén elérte vagy elhagyta a háborúelőtti színvonalat. Az alant következő táblázatok mutatják az „építés” éveiben megtett nagy utat:

Tőkebefektetés	1923-24	1924-25	1926-27
Ipar: millió cservonecz	245.3	410	872
Villamosítás	49.6	39.2	60
Építkezés		2076.0	2824.8
Lakásépítés: millió cservonecz	116.5	264.5	450.7
Bruttótermelés a főiparágakban: millió háborúelőtti rubel	2627.0	4060.3	5796.7
Petroleum: Millió háborúelőtti rubel	270.0	390.0	375.4
Szén: millió háborúelőtti rubel	97.6	104.7	160.2
Fémipar: millió háborúelőtti rubel		496.6	768.7
Textilipar: millió háborúelőtti rubel	496.4	904.1	1195.5

A munkásságra vonatkozólag:

	Egy munkás által termelt mennyiség százalékban	Átlagbér százalékban	Bejegyzett munkanélküliek ezekben
1913	100	100	—
1920	14.9	26.4	—
1923/24	65.7	73.9	ca 500
1924/25	87.8	90.9	882.7
1925/26	99.3	101.8	1085.2

A parasztság életviszonyainak javulását mutatja az alanti, néhány kormányzóságból összeállított statisztika:

100 egy éven aluli gyermek közül meghalt a következő kormányzóságokban:

Év	Tambov	Kaluga	Jaroslavl	Tver	Pskov	Smolensk
1908	27.4	32.5	31.3	28.2	26.3	32.2
1909	28.3	31.2	25.5	32.0	25.5	28.6
1910	28.0	34.9	36.4	31.4	28.6	32.6
1925	23.5	22.3	20.4	20.0	22.0	21.9
1926	22.3	19.5	16.2	15.1	16.4	15.4

Ez a pár adat azt mutatja, hogy 1926 őszi Oroszország nagyjában elérte a háborúelőtti nívót, lakosságának viszonyai nagyban egy nívóra jutottak, szóval a nagy tömegek számára javultak. Viszont igaz, hogy a magánkereskedelem, különösen a falusi kiskereskedelem nem tűnt el, hogy a piacot a szovjet nem uralta teljesen, hogy a mezőgazdaságban a magánbirtokok a termés jelentékeny részét produkálták. Végül pedig igaz, hogy a tervszerű gazdálkodást, az egységes gazdasági terv alapján való termelést, minden erőfeszítés és részleteredményeket jelentő előkészítés ellenére, nem sikerült megvalósítani.

VI.

1926 őszi kezdődik az orosz gazdaságnak az az időszaka, amit általánosan az «újjaépítés» korának neveznek. Ekkor ér el az orosz gazdaság a háborúelőtti nívó fölé. A fejlődés az előző évekéhez viszonyítva sokkal gyorsabb, a gazdaság megszervezése, a termelés tervszerűsége jelentékeny eredményeket mutat. Mindezt elsősorban az 1927. év őszi óta ténylegesen megalkotott és keresztülvitt ötéves terv alapján jelentkezik. De már az ötéves terv előtt, az 1926/27. évben a gazdaság minden területén fejlődött a szovjet. Ez a fejlődés a mai orosz gazdasági politika irányelveihez igazodik: 1. az ország iparosítása, 2. munkások és parasztek bővítése, 3. a magántőke és a piac fokozatos visszaszorítása, megsemmisítése.

Nem kétséges, hogy e feladatokat egyidőben, egyszerre megoldani majdnem lehetetlen feladat. Hiszen az iparosítási politika egyidőre korlátozza az ipari fogyasztási cikkek termelését, a termelő eszközök termelése javára és így az áruellátás visszafelé fejlődik. Viszont a magánkereskedelem (a kiskereskedelem) visszaszorítása, a magántőke megsemmisítése, egyelőre az áruhiány fokozását jelenti.

Az irányelvek valamelyike tehát, szükségszerűen, a többiek rovására érvényesülhet, viszont a visszamaradottak csak bizonyos idő múlva vihetők keresztül.

A „Nep” alatt eddig, mint láthattuk, a szovjet az ország iparosítását igyekezett elsősorban megvalósítani. Mikor az orosz forradalom kitört, a forradalom vezetői úgy gondolták, hogy az európai forradalom bekövetkezése után az európai szovjet agrár része lesz Oroszország. De az európai forradalom elmaradt és az orosz szovjet kénytelen volt az iparosításhoz folyamodni. De az ország agrárjellege továbbra is hallatlan nehézségeket okoz és kétségessé teszi a tervszerű gazdaság keresztülvitelét. Igaz viszont, hogy tulajdonképpen ipari országban lehetetlen lett volna az ipari termeléssel való kísérletezéseknek azt a sorát végigcsinálni, mint ahogy az Oroszországban történt.

Mindenesetre megállapíthatjuk, hogy az orosz mezőgazdaság termelése az 1926-27. évben értékben felülmulta az 1913. évi, a bevetett terület elérte a háborúelőtti év bevetett területét, azonban a szengazdálkodás visszafelé fejlődött, egyéb termények emelkedtek. Igaz, hogy a mezőgazdaság tőkésének 92 százaléka még magánkezében van, a kiskereskedelem egyharmada magánosoké, a kispár még 75 százalékában független a központi szervektől. Az «irányító pontok» ugyan az állam kezében vannak, de a többi területen nehezen nyomul előre.

Hogy a szovjet programját keresztülvigye, elsősorban a mezőgazdaság iparosítását és társadalmosítását kell megvalósítani. Ezen keresztül érhet csak el a piac nélküli szocialista tervgazdasághoz.

Az ötéves terv ezt a célt tűzte maga elé. Hogy milyen eredményeket tudott elérni, az már nem tartozik e tanulmány keretébe.

Nádass József

„A történelem materialista felfogása abból a tételből indul ki, hogy a termelés és a termelésen kívül a termékek cseréje, minden társadalmi rendnek az alapja, hogy minden történelmileg jelentkező társadalomban a termékek elosztása és ezzel velejáróan az osztályokba, vagy rendekbe való társadalmi tagozódás aszerint igazodik, hogy mit és hogyan termelnek és miképpen cserélik ki azt, amit termelnek. (Engels: Antidürring.)

Ugy ebben, mint Engels vagy Marx bármely más, a történelmi materializmusra vonatkozó alapvető megállapításában, benne van az, hogy a marxizmus történelmi materializmus nem azonos a filozófiai materializmussal. De egyben benne van (lőb-bek között a „mit és hogyan termelnek“ megállapításban) annak a fontos szerepének a felismerése is, amelyet az anyag, pontosabban a *fizikai anyag* az emberi életben betölt. Mert, ha a marxizmust a fizikai anyagnak csak társadalmi szerepe érdekli, amely mellett ugyanolyan fontos az ember és az emberi szellem, ha tehát a termelésben nemcsak a terméket, hanem a termelőt, az emberi cselekvést is kihangsúlyozza, ezzel a fizikai anyagnak, mint az emberi élet fenntartásának az alapját (ruha, lakás, élelmiszer stb.) és az anyagért való küzdelem jelentőségét is kiemeli.

A termelés és az osztálytársadalom is, végső soron, az ember harcát jelenti az anyaggal, amellyel élete során állandóan szembekezd, amelyet le kell győznie, amelyet alakítani kell, hogy szolgáljon s amely így ebben az alakításban az ember szellemét is fejleszti, formálja. Az emberi szellemiség, akár közvetve, akár közvetlenül, az anyagban fejlődik ki mint realitás. Valamely kor társadalmi formájának a nivóját és ezzel együtt a társadalom egész szellemi felépítményének a nivóját is az határozza meg, hogy az illető társadalom mennyire ismeri az anyagot, mennyire képes mint eszközt felhasználni és hogy mennyire tudja elmélyíteni az ember s a fizikai anyag között meglévő kapcsolatot.

Ez a kapcsolat korszakokként más és más. A primitív emberről tisztára ösztönös. A fejlődés folyamán az ösztönt mindinkább az ismeret váltja fel. A XIX. század, a technika előretörésének a százada, addig sohasem képzelt módon tudatosított, a fizika, kémia, matematika belső lényegében is felismerte és ezzel a jelentőségét is megnövelte az anyagnak. De az ugyanekkor kialakuló kapitalizmus a kifejlesztett gyárparban, a megismeréssel arányban lelkileg el is vitte a munkástól az anyagot. Az anyag a profitért termelő kapitalizmusban mindinkább urrálta a társadalmat. A dolgozók a fizikai anyag rabszolgái lesznek, akik nemcsak hogy sem lelkileg, sem biológiailag nem éreznek semmiféle kapcsolatot az anyaggal a termelésben, hanem ellenségesen is állanak azzal szemben. Holott mindennek az ellenkezőjére lenne szükség, mert csak így lehet olyan alkotásokat létrehozni, amelyek az emberi életet belsőleg és külsőleg egyaránt széppé és kényelmessé teszik. Nem mechanikus reprodukcióra, hanem az anyag, az alkotás lelki átélésére van szükség.

A bennünket körülvevő, életünket átalakító fizikai anyag lelki átélésének a szempontjából foglalkozik *Moholy Nagy* új, meglátásokban, gondolatokban tartal-

mas könyvében az anyag, az ember és az alkotás sokoldalú kérdéseivel.*

Moholy Nagy abból az alap gondolatból indul ki, hogy a termelés, az alkotás (nemcsak a művészi alkotás) az anyagi világ által meghatározott emberi természet belső szüksége. Az önfentartás ösztöne vezeti el az anyaghoz az embert, amely anyag táplálékát adja, megvédi az elemek ellen, stb. Az ember tehát biológiai kapcsolatban áll az anyaggal, amely életének ellenpólusa, kiegészítője. Ennek a biológiai viszonyoknak az alapja az anyagnak, az elemeknek (szin, fény, hang, test) az emberre gyakorolt pszichofizikai hatása. Alapjában véve tehát minden emberben van, természeténél fogva, alkotási képesség, még akkor is, ha a fizikai anyag negatívan hat rá. Ezt az alkotóképességet őli ki belőle a mai termelés, amelynek az ideálja, az egy társadalmi közösségtől, mint az anyag összehyomásától távolálló szakember „rész”-embersége. A szakembernek ezt a típusát a mai profittermelés alakította ki, e típus felületességével szemben a funkcionális alkotóra, az anyagot átélő, szintetikus szemléző, a szükségleteket belső énjéből elementárisan felépítő, a közösséget szolgáló, harmonikus embertípusra van szükség. Ugy magának az egyének lelki és fizikai, mint a társadalom szempontjából.

A profittermelés helyét az élményalkotásnak kell elfoglalnia. Eppen ezért Moholy Nagyt az anyag nem filozófiai vonatkozásaiban, hanem ugyancsak társadalmi szerepében, illetve az emberhez való viszonyában, mint az alakítható, szükségleteket kielégítő eszköz érdekli. Ebben a vonatkozásban mutatja meg az anyag átélésének a lehetőségeit a tapintástól a térérzék kifejtéséig, az új látás, az optika, a plasztika, a fény, a tér fogalmának, változatainak, lényegének modern értelmezésével, mibenlétük tisztázásával, egyben egészen egyszerű lehetőségeknek a felmutatásával és a technikai eredmények kiaknázásával (például a repülőgépek megváltoztatta térérzékünket és térlátásunkat; milyen viszonyban van ez az eredmény az építészettel).

A könyv fejezetei, a nevelés kérdése, az anyag, a plasztika, az architektúra röviden, de meglátásokban gazdagon ölelik fel mindazt, ami ezen a téren az utolsó tíz évben történt és aminek ezután kell következnie úgy az anyag átélése, mint az így létrehozott alkotások irányában. Moholy Nagy könyvének nagy értéke, hogy az anyaggal összefüggő pszichikai, biológiai, társadalmi kérdések elméleti meghatározása mellett gyakorlati utmutatást is ad. Például megfogalmazza a tér mai értelmét, aminek azonnal levonja a következtetést az építészettel illetően. Ugyanezt teszi a fény, a plasztika stb. tárgyalásánál is. A mondanivalói tehát nem a légtüres térben, hanem az élet mindennapi kéréteiben mozognak.

De ebben a gyakorlati utmutatásban jelentkezik a könyv ellentmondása is a mai helyzettel, amelynek végső okát én bizonyos, e helyen alapvetően fontos kérdések hiányos feldolgozásában vagy azok mellőzésében látom.

A könyv a plasztika és az architektúra átélésének a tárgyalásával általában az anyag átélésének, az új alkotásnak a kérdésévé válik, amely gyakorlatban a német

* Moholy Nagy: *Von Material zu Architektur*. Bauhausbücher. Albert Langen Verlag, München.

Bauhausból indul ki. A Bauhaus végterményében kísérleti műhely volt, ahol a tanulók minden megköltöttség nélkül próbálkozhattak és termelhetek. Moholy kihangsúlyozza azt a fontos tény, hogy ezek a kísérletek csak azért sikerülhettek, csak azért lehetett itt az emberek személyes viszonyba hozni az anyaggal, mert a Bauhaus kéziüzem volt, ahol az alkotó az anyagnak nem egy részét látta, mint a gyárban, hanem az egészet. Itt az egyén felelős is volt az egészért. Mindez igaz. Ma már látjuk a Bauhaus nagy történelmi jelentőségét, de látjuk azt is, hogy a Bauhaus által kialakított új, elementáris formákból összetevődő tárgyak termelését, a lámpáktól a butorig, átvette a gyárpar és meghatározott mennyiségben és minőségben képes azokat előállítani.

A modern gyárpar az, amit Moholy Nagy nem a termék formája, hanem a munkás, az alkotó szempontjából kevés figyelemre méltat. Bizonyos, hogy ez a termelés ma sem lelkileg, sem biológiailag semmi közösségben nincs a munkásai. Mégis, ezt a termelőmódot ma már visszaépíteni nem lehet, viszont a Moholy Nagy által felvetett kérdés, az egész termelésben, mind követelőbb lép fel. Mert hiszen, amikor az anyag átéléséről van szó, ez minden termelőre, mindenkire vonatkozik, aki csak dolgozik. Hogyan lehet tehát ezt az ellentétet a gyárpar és az egyéni alkotás között megszüntetni? A Bauhaus csak utmutató volt, szervezeti formáját nem lehet a termelésben általában alkalmazni.

Kár, hogy Moholy ezt a pontot, a modern nagyüzem bekapcsolását, nem dolgozza fel elég részletesen, amint hogy ugyanilyen okok miatt nem egészen világos a szakemberről szóló megállapítása sem. Bizonyos, hogy a szakember rész-típusa nem ideális, viszont a szakemberre a fejlődés során mind nagyobb szükség lesz, sőt csak erre lesz szükség. Ennél a pontnál tehát ugyanolyan kérdések merülnek fel, mint az előzőnél.

Moholy Nagy helyesen, erősen kihangsúlyozza a nevelés fontosságát. Vajjon mindezeket az ellentéteket nem lehetne-e oly módon kiegyenlíteni, hogy az anyag nevelést, úgy ahogyan azt a Bauhaus tette, már az iskolában megkezdjenék. S vajjon az ilyen alapon nevelődött termelők, munkások és szakemberek elszigeteltségét nem lehet ellensúlyozni azzal, hogy társadalmi tudatát mélyítik el, ha megtanul szintetikusan látni és gondolkodni, ha a maga rész munkáját önmaga érzés- és gondolatvilágában be tudja állítani a közösség egészébe, ha a minél rövidebb munkaidő mellett, akár az üzemi tanács tevékenységébe kapcsolódva, akár más területen (fogyasztás) kerül lelki vonatkozásba az anyaggal?

Ezek a könyv tartalmából önként adódó kérdések természetesen ma még a megoldás küszöbéig sem jutottak el s a mai társadalomban nem is fognak eljutni. De az irányvonalat már ma meg lehet szabni, részben az orosz példák alapján, részben pedig azoknak az intenzív kutatásoknak az alapján, amelyek Moholy Nagy értékes könyve is tartozik, amely az anyag, ember és társadalom viszonyának avatott vizsgálatával, megállapításaival, utmutatásaival, végterményében igen jelentős munkát végzett a dolgozók emberi tartalmának feljavítása érdekében.

Gró Lajos

munka

VILÁGKÉP A NEMZETKÖZI TŐKE KONCENTRÁCIÓJA

A bécsi munkáskamara most megjelent 1929/30. évi közgazdasági-statisztikai évkönyve különösen jól áttekinthető formában tárgyalja az elmúlt két év összpontosító törekvéseit. A következőkben ki vannak kapcsolva a kartel- és szindikátusmozgalmak és csak a fúziószerű összekapcsolódásokról, mindenképp a trösztképződésekről van szó. A német vasiparban 1929. március végén megújított vasszövetségek egy konzorcium nagyarányú vásárlásaihoz vezettek, amelyek megvette az Egyesült Acélműveket és nagy vasöntvények egész sorát létesítette; ezzel a ténnyel nagyot haladt a vasiparban a tőkekoncentrációs folyamat. Még Angliában is, ahol eddig nem igen tudott a koncentráció a vasiparban teret hódítani, az 1929-es év kezdetét jelenti egy nagy összekapcsolódási mozgalomnak, amelyik még ma sincs végleg lezárva. Az Egyesült Államokban négy nagy társaság egyesülése új nagy vaströsztöt hozott létre, a Republic Steel Company-t, amelyik 350 millió dollár részvénytőkéjével Amerika harmadik legnagyobb vaströsztje. Nagyjelentőségűek a villamosági iparban történt egyesülések. A General-Electric Trust jelentékenyen kiterjesztette befolyását, behatolva a német és osztrák villamosági iparba. Átvette 16%át az Osram-részvényeknek, a 200 millió márkás AEG-tőkéből 30 millió értékű részvényt és a Siemens-konzern tőkeemelésénél is érdekelve volt a General Electric. A német gyengeáram-ipar az International Standard Electric Company vezetése alatt a Standard Villamosági R.-T.-ban egyesült és így szintén a Morgan-bankház hatáskörébe került, amelyik egyúttal a General Electric Trust-öt is ellenőrzi. A műselyemiparban a német

műselyemkonzern és a holland Enka öszszelűtközéséből született meg az Általános Műselyem Unió (AKU), amelyik viszont az I. G. Farbenindustrie-vel állapodott meg a német piac viszkóze-kontingensének tekintetében. A német vegyi tröszt más-különbön is széles körben fejlette ki nemzetközi alapító tevékenységét. A svájci «Finanzierungsgesellschaft I. G. Chemie in Basel» mellett amerikai bankok támogatásával az Egyesült Államokban megalakult egy hasonló társaság American I. G. Chemical Corporation néven. A svéd gyufatröszt hatáskörét jelentékenyen megnagyobbította. Bizonyos kölcsön ellenében megszerezte Németország, Magyarország, Jugoszlávia, Románia, Lettország és Észtország gyufamonopóliumát. Azonkívül beleszólást nyert a golyóscsapágyiparba és a svéd Ericsson-társaság révén a villamosági iparba is. A holland-angol margarintröszt átvette az angol Lever Brothers szappantrösztöt és Unilever néven jelenleg uralkodik az egész világon a növényi és állati zsírok földolgozásában. Az ételmiszeriparban a Nestle-konzern ma a világ legnagyobb vállalata, amelyik a Sarotti és Peter, Cailler és Kohler cégek bekebelezésével a csokoládéipart is a kezében tartja. A textilipari egyesülések közül a legfontosabb az Angliában megalakult Lancashire Cotton Corporation, amelyikhez 84 pamutfonóda tartozik nyolcmillió orsóval. A közlekedési szakmában különösen jelentős a Hapag és a Norddeutscher Lloyd között létrehozott érdekközösségi egyezmény (ehhez csatlakozott febr. 18-án a Hamburg—Délamerikai Gőzhajózársaság is), míg a szállítási szakmában az amerikai Bush Service Corporation megvette a zürichi Lassen & Co. céget, amelyik viszont uralkodik az összes nagyobb európai szállítócégeken. A gazdasági válság ugyan megintatott néhány eléggé még meg nem erősödött egyesülést, másrészt azonban a koncentráció további megerősödését vonta maga után.

1930-BAN MÉGEGYSZER ANNYI VOLT A MUNKA- NÉLKÜLI MINT 1929-BEN

A „Wirtschaft und Statistik” című folyóirat, 1930 őszen 29 ország munkanélküliségéről közöl adatokat. Ebben az időpontban a 29 országban körülbelül 14 millió munkanélküli volt, míg az előző év ugyan-ezen időszakában a munkanélküliek száma 7,5—8 millióra tehető. Csak a kapitalista világ gazdasági centrumokban, az Egyesült Államokban, Angliában és Németországban 1930 szeptember végén, legalább 11 millió munkanélküli volt, az előző év kerek 5 milliójával szemben. Ellentétben a legtöbb állammal, melyekben ugyszólván egységesen nőtt a munkanélküliek száma az előző évhez viszonyítva, Oroszországban a munkanélküliség körülbelül a felére csökkent. A fontosabb államok közül 1930 eleje óta leginkább Angliában, Ausztráliában és az Egyesült Államokban növekedett a munkanélküliség. 1930 szeptemberében az Egyesült Államokban 3 millió, Németországban 3 millió, Angliában 2,2 millió és Ausztráliában 63.144 munkanélküli volt. A munkanélküliség mértékét nézve, 1930 szeptemberében az államok sorrendje a következő: legnagyobb a munkanélküliség az Egyesült Államokban, ahol a keresőképesség 10—12 százaléka áll munka nélkül, utána Anglia 10,6, Németország 9,1, Ausztrália 5,5, Ausztria 5,4, Olaszország 4, Magyarország 2,5, Kanada 2,5, Csehország 2,3, Hollandia 2,3 százalékkal következik. Franciaországban elenyészően csekély a munkanélküliek száma, alig 0,004 százalék, utána következnek Finn-, Észt- és Lettország 0,3 és Svájc 0,6 százalékkal. 1930 szeptembertől decemberig különösen Németországban nőtt a munkanélküliség annyira, hogy e hónapok viszonyainak kedvezőtlen alakulása miatt Németország az első helyre került. 1930 decemberében Németországban 5,7, Angliában 5,2, az Egyesült Államokban 4,9 százalék volt a munkanélküliek száma a lakosság számához viszonyítva.

Weltwirtschaftl. Korresp.

KONGRESSZUSOK AZ ÚJ ÉPÍTÉSÉRT

A modern építészek internacionális szövetsége 1930 november utolsó napjaiban tartotta III-ik kongresszusát, ezúttal Brüsszelben. (A frankfurti II-ik internacionális kongresszust részletesen ismertette a Munka 11—12. száma.)

A III-ik kongresszus a minimálkés problémájával foglalkozott, elsősorban a kislakásos telepek magassági viszonyait igyekezett meghatározni. A vita két vezérszónoka Le Corbusier és Gropius a 10 emeletnél magasabb lakóházak mellett foglaltak állást.

Le Corbusier (Paris) a nagyvárosok egészségvédelmi átszervezését tárgyalta, maximalracionalizmussal, korunk minden tudományos eredményének lathatásával.

Az új lakóházak magasságának megállapításánál az a probléma merült fel, hogy a városok területét növeljük-e vagy csökkentjük. A városok a lakás és munka szükségleteit elégítik ki. A nagyipar fellépésével a munkahely és lakás közötti összhang megszakadt és veszélyes krízis keletkezett. Az ember valóságos rabszolgá állapotba jutott, mely belsőleg szétmorzsolja.

A modern technika az új szerkezeteivel forradalmasította az építést és ezzel eszközt nyújt a városok reorganizálásához. A magasházak építése által a városok kerülete jelentékenyen csökkenthető s ezzel fennáll a lehetősége a forgalmi krízis megoldásának. A magasházak a teleknek cca 11 százalékát foglalják el, az utak cca 8 százalékát, a fennmaradó 81 százalék zöld felülettel alakul át, sport, játék, séta és pihenési lehetőségek számára. Természetesen nincsenek udvarok, minden ablak szabad tere nyílik. A magasházak belső kiképzése, a centralizált háztartás lehetősége, felszabadítja a női házi munkát alól, de hogy a modern technika eme jótéményeit megvalósuljanak, szükséges egy új telekfelosztás.

W. Gropius (Berlin) szerint a városalakó számára a lakásforma megválasztásánál az elérhető legnagyobb hasznosság elve a döntő. Ez függ a hajlamaitól, foglalkozásától és anyagi helyzetétől.

A kertes, egylakásos családiház nagyobb nyugalommal, pihenési és elzárkózási lehetőséget nyújt, megkönnyíti a gyermekek felügyeletét; mint minimál lakás nem gazdaságos, fenntartása állandó nagy költséggel és időpazarlással jár, lakosait helyhez köti, a várost mérhetetlenül el-

nyújtja és ezért a munkahely elérése hosszú utakat igényel. A magasház csökkenti a lakás és munkahely közti távolságot, központi berendezéseivel lehetővé teszi a háztartás leegyszerűsítését, mint legkisebb lakás gazdaságos, módos nyújt a társadalmi együttműködésre és növeli az ember szolidaritási érzését.

A középmagas ház (3—6 emeletes) hátránya a házaknak egymástól való kis távolsága; ezért a lakásokba kevés napfény jut és kicsik a zöld felületek.

R. Neutra (Los Angeles) megállapítja, hogy a magasház ott gazdaságos, ahol a lakosság életmódja a centralizált háztartás lehetőségeit teljes mértékben értékesíteni tudja. A családalapító számára továbbra is a kertes egylakásos ház marad a fejlődésképesebb. Szerénybűri kislakásos magasházak építése, a házak közötti elterülő hatalmas zöld felületek szabadon hagyásával csakis valamilyen társadalmi organizáció kezdeményezésére és közreműködésével létesülhet.

A brüsszeli építész-kongresszus eredményei az elvek nagy tisztulását mutatják, a nagyvárosnak mint kollektív produktumnak világos megfogalmazásával.

Fischer József

ISMERETTERJESZTŐ MUNKÁSKÖNYVEK — KÜLFÖLDÖN

Abban egyetértünk, hogy az osztályharc nem a pártigazolvány kiváltásánál végződik. Sőt nem is ott kezdődik. Ahhoz, hogy a munkás eljusson a szervezetéig és ha már bent van, aktív és céltudatos harcosa legyen a mozgalomnak, állandó felvilágosító, tanító munkára van szükség. Enélkül nincs komoly szocialista mozgalom. Az osztályharc az osztályöntudatból, az osztályöntudat pedig a társadalmi helyzet átlátásából táplálkozik. A munkásnak életere, hogy megismerje a társadalom szerkezetét. Olvasnia, tanulnia kell.

Komoly ismeretterjesztő törekvés mutatkozik azokban a külföldi munkásíráásokban, amelyeket ezúttal regisztrálunk.

„Gazdaság és politika” címen indul meg egy kis harmincoldalas füzetekből álló ismeretterjesztő röpiratsorozat Helene Bauer szerkesztésében. Célja az, hogy népszerű, világos formában tájékoztassa a munkásságot a mai kapitalizmus gazdasági és politikai viszonyairól. A kapitalista gazdaságról szóló brosúra rövid magyarra fordított leírást ad a kapitalisztikus gazdasági élet szereplő személyeiről: a gyárosról, kereskedőről, földbirtokról, munkásról és a többi rétegekről. Vázolja a fontosabb kategóriákat, az árut, pénzt, tőkét, majd a gazdasági történet határait és mechanizmusát ismereti (konkurrenciát, piac, hitel, bank és tőzsde stb.). Tömör leírás, amely első tájékoztatást nyújt az elméleti kérdések iránt kevésbé fogékony olvasónak. A második füzetnek, amely a „pénzügy és ipar nagyhatalmairól” szól, ugyancsak az eleven, konkrét példákkal gazdag ismertető mód a főtereje. Nem elvont képletek magyarázzák a mai koncentrált nagyipar szerkezetét, hanem egyes kartellek és trösztök (pl. I. G. Farbenindustrie) monografikus leírásai. Ez a rendkívül szemléletes, induktív módszer könnyű szerrel vezeti rá az olvasót a komplikáltabb gazdasági összefüggések megértésére. A „gazdasági élet fejlődéstörténete” c. füzet is színes elbeszélés, amely észrevétlenül csempészi be az általános elméleti fogalmakat. Tartalmi konklúzióiban ugyan nem mindenütt értünk egyet ezekkel az írásokkal, de a *tanítás módja*, az anyag gazdasági és annak közvetlen, egyszerű összefoglalása folytán kitűnő bevezető adnak a társadalom megismeréséhez.

A másik, szintén nemrég megindult füzet sorozat már tovább megy egy lépéssel. A „marxista munkásiskola”, amelyet Hermann Duncker, Alphonse Goldschmidt és K. A. Wittfogel szerkesztettek, módot ad az érdeklődő munkásnak, hogy rendszeres, szemináriumszerű tanulmányokat folytasson. Tárja négy területet ölel fel: a „politikai gazdaságtant”, a „munkásmozgalom történetét”, a „szocialista építőmunkát” és a „dialektikus materializmust”. Kifejezőmódjában ez is népszerűsügre törekszik, de — szemben az előbb említett sorozattal — tudatosan elméleti tanítást ad. Nem a kapitalisztikus gazdasági élet leírására, hanem elsősorban a lényeges törvényszerűségek és alapkategóriák elméleti magyarázatára

Wirtschaft und Politik. (Wiener Volksbuchhandlung kiadványa.) Az eddig megjelent füzetek: Die kapitalistische Wirtschaft, Robert Alsegtól; Grossmächte der Finanz und Industrie, Ilse Kulesartól; Das Werden der Weltwirtschaft, Hans Adlerl és Weltwirtschaft und Staatenpolitik, Albert Lauterbachtól.

fordítja figyelmét. (Bár ugyanakkor élesen beállítja az elméletből levont gyakorlati konzekvenciákat is.) A gazdasági sorozat a „Kapital” nyomán először az értékelméssel foglalkozik. Az első füzet az árukategóriáról, a második a tőkéről és értéktöbbletről szól, bő marxidézetekkel és kommentárokkal. A felépítése logikus és világos. A tanulmányokat kontrollkérdések és irodalmi utmutatók segítik előre. A Marx-közvetítő tanirodalomnak hasznos eszköze. A történelmi sorozatból eddig a francia forradalomról és az angol Martizmusról szóló füzetek jelentek meg. Jó összefoglalás, a történelmi materializmus szempontjainak érvényesítésével. A történelemismertetés során közvetlen kapcsolatot tart a jelenmel, tanulságokat és utmutatókat von le a történelmi eseményekből.

A bevezető tájékoztatást és rendszeres oktatást szolgáló két sorozaton kívül, még hirt kell adnunk egy harmadikról is. A „marxista könyvközösség” címen M. Adler, M. Seydewitz és H. Ströbel által szerkesztett sorozat egyelőre öt kötetre van tervezve, amelyekben a gazdasági válság, az organizáció, a racionalizálás és egyéb aktuális kérdések kerülnek beható tárgyalás alá. Ez a nagyobb, összefoglaló mű utmutatást akar adni a mai társadalom szerkezetére és a szocialista mozgalomra vonatkozó minden fontosabb általános és részletkérdésben. E könyvekre részletesebben még vissza fogunk térni.

Fel kell hívunk a magyar munkásság figyelmét e három most induló könyvsorozatra. Tartalomban, mozgalmi állásfoglalásban különböznek, de egy közös bennük: a munkáskultúra; a szocialista ismeretterjesztésre és felvilágosító oktatásra való törekvés. És ezek az írások ma meg mernek jelenni, dacára annak, hogy a világszerte nyomorgó munkásság vásárlóereje manapság alig jut fel a könyvekig. Mégis megjelennek, mert ez az osztályharc követelménye. Mert nyilvánvaló, hogy szellemi fegyverek nélkül az osztályharcot megvívni nem lehet.

Sajnálatos tény, hogy ezek az idegen nyelvű könyvek és röpiratok a magyar munkásság túlnyomó részére hozzáférhetetlenek. Őszinte örömmel adnánk hirt e helyen a hasonló jellegű magyar munkásírásokról, ezek azonban, sajnos, még mindig késnek a homályban. Pedig soha sem volt sürgősebb szükség a komoly munkásoktatásra, mint a mai Magyarországon. Olvasásra, tanulásra kell nevelni a magyar munkásságot. Minden nehézség ellenére vállalni kell oly magyar nyelvű munkásíráások kiadását, amelyek a mai társadalmat és a mai munkásság helyzetét tisztázzák szocialista-marxista szempontból ismertetik. Másrészt magának a munkásságnak kell követelni ezt; a munkásság akaratából kell megszületni a magyar ismeretterjesztő munkásirodalomnak.

— ad —

* Marxistische Arbeiterschulung, megjelenik a Verlag für Literatur und Politik kiadásában sorozatos füzetekben.

Die Roten Bücher der Marxistischen Büchergemeinde, Berlin-Brütz.

ANGELICA BALABANOFF KÖNYVE A FASCIZMUSRÓL*

479

Nem az első és bizonyára nem az utolsó írás ez a fascizmusról. De bizonyos, hogy alig olvashatunk könyvet, amely ezt a nagyon aktuális kérdést, annak ellenére, hogy újat nem mond, ilyen élményszerűen tárgyalta volna.

Balabanoff, mint az olasz párt egyik vezetője, személyesen is átélte az olasz proletariátus tragikumát, személyesen is részt vett a fascizmus elleni harcban. És ma, a fascizmus több mint 8 évi uralma után az emigrációban élő Balabanoff nem személyes élményeit írja le, hanem a fascizmus lényegét, a „világot megváltó eszme” poklát tárja fel. De a hangja sohasem siklik át a frázisok vagy a demagógia területére. Könyve, kihangsúlyozatlan nem propagandamunka. Hűvös objektivitással szöveg le tényeket, megállapításokat. Nem „agitál”, hanem okokat és eseményeket tár fel, összefüggésekre mutat rá a társadalmi osztálytagozódás szempontjából, a marxista tudományosságával és az érzélem melegségével.

Ha történelmi eseményekből is indul ki, nem a fascizmus történetét adja, hanem a fascizmusnak a proletariátust, mint egy osztályt érintő *osztálykarakterét* domborítja ki mozgalmasan, szocialista megvilágításban. Könyvének alaptendenciája: kiemelni a fascizmust az individuális törekvések és a tudatos polgári hamisítás zavarosságából. Fejlődését, alakulását az osztályharc vonalán tárgyalja s ezzel olyan tényeket is meg akar világítani, amelyek eddig az osztálytudatos munkásság egy része előtt is ferde beállításban éltek.

Balabanoff pontosan analizálja és *jeltenzi* az új olasz berendezkedést és annak keletkezését. A fascista pálfordulását, terrorakcióit, uralomra kerülésüket, a munkásság ellen irányított szakszervezeti politikájukat, a sajtó-, pénzügyi és gazdasági viszonyokat, az ifjúságot folytató harcot, a szervezeteket, a klerikalizmussal való kiegyezést (Konkordátum) és a Mussolini „személyiségét” hirdető, valójában azonban Alceste de Ambris, forradalmi szindikalistától származó „Munka alkotmányát” (Carta del Lavoro), amely a fascizmus legjellegzetesebb alkotása.

Kár, hogy Balabanoff kevés figyelmet szentel a tömeglélektani tényezőknél, holott azok szerepe kétségkívül nagy volt. Amint hogy nem dolgozza fel részletesebben a gyárak megszállásának és az utánuk következő időknek eseményeit, nem beszél az olasz párt szindikalista jellegéről és tévedéseiről, különösen a védelmi alakulatok megszervezésének a hiányairól és a párt 1920—24 évek közötti parlamenti működésének a hibáiról, valamint a gazdasági tényezők szerepéről.

Mindezek a hiányok nem kisebbítik a könyv értékét, amellyel sok pontban lehet vitatkozni, de amely mégis tárgyilagos szubjektivitásával a modern szocialista irodalom egyik legszebb megnyilvánulása. Nem lelkesítő tendenciájú könyv ez, de szempontjainál, hangjánál, összefoglaló feldolgozásánál fogva, továbbgondolkodásra ösztönző, alakító írás.

Gró Lajos

* Wesen und Werdegang des italienischen Fascismus. (Hess & Co. Verlag, Wien—Leipzig.)

OLVASD

ÉS TERJESZD A

MUNKÁT

munka

VALÓSÁG ÉS FILM

Halleluja. Amerikai néger gyapot-termelő-munkásokról szól ez a film, a frázismentes játék ökonómájával és a hang segítségével. Tul a film speciális amerikanizmusán, a valóság költészete ez a munka, amelynek laza szerkezetében emberi ösztönök válnak láthatókká és naivhatóvá. Nehéz feladat, absztrakciók és szenvelgések nélkül lefényképezni egy táj lelkiségét. King Vidornak nagyjából sikerült szemlélhető tényeket közölni egy primitív trópusi emberfajnak a mai amerikai civilizációban és a munkában kialakult, erotikával, exaltált rajongással, ritmussal, vad indulatokkal teltt érzésvilágáról, jazzszerű buja kórusaikról, teremtő erejükről, amely a legelvonhatóbb fogalmakat is érzéken, megfoghatóan fejezi ki.

Kétségtelen, a filmben, amely nem annyira a mesére, mint a karakterizálásra fekteti a hangsúlyt, sok a konceszzió. Nem szól a néger munkás kiszolgáltatottságáról, a lencselésekről és a magyar cenzura jóvoltából sok kép hiányzik vallásos szektamozgalmaikról. De bizonyos, hogy így megesonkítva is elhozta közénk ezt az embertípust és mint szocialistának újabb bizonyítékot adott arról, hogy a mélységekben is komplikált, finom idegzetű emberek élnek.

A **Karamazof testvérek** is igazi emberi dokumentum, amely Dosztojevszki regényének a motívumait felhasználva mondja el a film külön nyelvén Karamazof Dimitri tragédiáját, bizonyítva azt, hogy a beszélő film alapja is csak az optika lehet. Leonhard Frank szcenáriójában és Ozepe rendezésében a kép, a montázs, a ritmus az alap. A szereplők lelkiállapotát sem a hang, hanem a film menetébe iktatott természeti jelenségek képzettársításával, optikai eszközökkel fejezi ki. Az egész film különben úgy van felépítve, hogy abban minél kevesebb szükség legyen a hangra. A hézagokat zene tölti ki s mégis nem lehet azt mondani, hogy a beszéd és a zörejek feleslegesek lennének benne. A zenét megszakító más hangok hozzátartoznak a filmhez, s ha az egész ma még csak próbálkozás is az igazi hangos film kialakítása felé, kétségtelen, hang és a kép összekapcsolásának sok érdekes lehetőségét mutatja fel, mindig a filmszerűséget előtérbe állítva. Amennyiben tehát a film, tul a mondanivalón a háboru előtti Oroszország atmoszféráját adja, ezt nem a drámaian összesűrített témával, nem a különben érdemes kiegyensúlyozott játékkal, hanem a lencse beállításával éri el. Azokkal a képekkel és összekapcsolásokkal, amelyek a lencsén keresztül ezt az atmoszférát kifejezik.

A kemény és merev lencse ma már olyan érzékeny, olyan finoman hajlítható, olyan önálló lett, hogy csak abban van lélek és valóság, amit a lencse így, lényegének megfelelően önállóan alakít ki. A Karamazof testvérekben is az egyetlen bennünket ma érdeklő realitás, nem a mese, hanem a képben és mozgásban kifejezett atmoszféra. Dimitri sorsa, a regény pszichológiai kerete nélkül összezúgorodik és visszaesik egy olyan távoli multba, amelyhez semmi kapcsolatunk nincs többé.

A **Viharok a Montblanc felett** nyomtérkosabban mutatja a lencsének ezt az önállóságát és valóságát. Fanck dr. a Szent hegytől idáig a magas, hófödte hegyek sok-sok változatát mutatta meg különböző mesék keretében. De kit is érdekelnek és kibem is maradtak meg ezek a mesék, amelyek a lencse és az élet való jelenségei közé állanak a filmben, amikor a film ezeket a jelenségeket közvetlenül, ma már sokkal erőteljesebben képes visszaadni? Akkor, amikor Fanck olyan mesét konstruál, amely nem igazodik a lencséhez, amely egy-két ember különös esete szempontjából állítja be a természetet, ahelyett, hogy olyan dokumentáris keretet teremtené, amely a természet jelentőségét emberi szempontból felfokozza és a lencse szabad lehetőségeit biztosítja, mindez egészen logikus.

Logikus, hogy ebben az erőszakolt keretben csak a hegyek, a sziklák, a hó, a jég, a gleccserek, a lavina, a vihar és a felhők élnek teljes valóságukban, mert filmszerűen csak ezek vannak beállítva és Fanckot a lencsén keresztül csak ez érdeklí. Es így ebben a beállításban nem egyszerű képek ezek, hanem új alkotások. Emberi szem sohasem is látná meg ugy ezt a világot, annak páthosát, szépségeit, sajátosságait, ahogyan ezt Fanck a lencsével megkonstruálja. És ha Fanck ma még csak sok oldalról felfedezte a természetet, anélkül, hogy a jelentőségét is megadta volna, kétségtelen, a hegyek hegyszerűségét kiemelte, tehát végeredményében egy jelenség valóságérzetét vitte át a nézőbe.

A **világ vége**, Abel Gance, Flammarion regényéből készült filmje is, a legkonkretebb valósággal dolgozik (tömeg, gépek, technika stb.) s mégis az eredmény, a valóság teljes eltolása. A film kusza teológus összevisszaságban bűnről, szereletről, a lélek válságáról beszél és tudományos eszközökkel hirdeti a büntetést és a lélek megváltásának az útját, anélkül, hogy a kor reális erőit tekintetbe venné. A materiális osztálytagozódásból adódó bűnöket égi büntetés követi, aminek elhárításához a filmteljesítő legmodernebb eszközeit veszi igénybe. A film elején kifejti a témát, aztán félredobja a tematikus gátakat s teljesen feloldódik a tempóban. Ezzel a rohanással a természeti összeomlásnak, az üstökös eljövételének is a valóság látszatát tudja adni, mert részeket fotografál és a dolgokat a hatásaiban, a menekülő tömeg vad iramában látjuk. A maximumig fokozott rohanással és a film egyébként nagyon gyöngye hangszerelésével igyekszik olyan pánikhangulatot teremteni, amelyen keresztül a nézőt a maga érdekében befolyásolhatja.

Minden film annyit ér, amennyit megismertem velem a világ lefényképezhető jelenségeiből, amennyit meg tudunk látni a lencsével. Miután azonban a jelenségek sohasem önmagukban, hanem egymáshoz való viszonyukban adják a világképet, a filmben nemcsak a lencse megvilágításai, az egyes képek, hanem azok egymáshoz való viszonya is döntően fontos lesz. Mert ez a viszony mutatja meg, hogy a művész, aki befolyásolni akar, miképpen is áll a dolgok mellett, vagy azokkal szemben. A film valóságátalmát ez az állásfoglalás adja meg.

Abel Gance összemossa a dolgokat, állásfoglalásában visszamenekül a teológus multba, az apokaliptikus pesszimizmusába s ezzel a látással fejezi ki a film lényegét: az útját vesztett kispolgár menekülését. Ennyiben kortünet és kordokumentum ez a munka is.

Gró Lajos

Megjelent

Kassák Lajos

35 vers

című új verseskötönyve. 5 rajzzal.

Ára: 3 P.

Sajtó alatt

Nádass József

Te és Ti

című verseskötönyve. Előfizetési ára:

2 pengő

a 17-ik szám tartalomjegyzéke: vajda imre: világpolitika • falus ervin: cionizmus és szocializmus II. • haár terenc: a „munka” fotokiállításához • dr. totis béla: a „forradalmár” és a „lázázó” lélektana • a dauphin menuier: a diákság és a spanyol forradalom • nádas endre: tan-kötöny a történelmi materializmusról • nádass józsef: az új orosz gazdaság fejlődésvonala • kassák lajos: rabszolgák (vers) • gró lajos: ember, társadalom-anyag • világkép • figyelőben: fischer józsef, — ád — • gró lajos cikkek • kassák lajos és schubert ernő rajza

munka

szocialista társadalmi és művészeti beszámoló • felelős szerkesztő: kassák lajos • helyettes: nádass józsef • kiadja az ifjúsági munkaközössége • felelős kiadó: lengyel lajos • szerkesztőség és kiadóhivatal budapest, VI., lehel-utca 6. V. 1 • minden közműnyért a szerző felel • egyesszám ára: 60 fillér. előfizetési ár félelre 3 pengő, egész évre 6 pengő